

Kod ograde sam otkrio čudom sačuvan, neprimetan nadgrobni spomenik sa iskrzanim ivicama i zalomljenim vrhom. Na kamenu je bilo ime Polissadova i datum smrti. Čudna je bila boja tog ružičastog labradora sa primesama – »sa suzom«. On neprestano menja boju. Dolazio sam do njega u jutro, u sumraku, vedrih i oblačnih dana, po mesečini – boja kamena je uvek bila drugačija. Bila je to boja ametista, zatim je vukla na nar, ili je bila obična siva, pa tamnoljubičasta. To je kameno zdanje. Ili je to neuhvatljiva boja prolaznog vremena?

Postepeno se sve objasnilo. Andrej Polissadov se rodio 1814. godine. Spiskovi zatočenih posle imeretinskog ustanka (Imeretinsko carstvo je postojalo u zapadnoj Gruziji od XVI do XIX veka, u sastavu Rusije je od početka XIX veka, centar je bio grad Kutaisa), koji je potpisao Jermolov, čuvaju imena zatočenih. 1820. je poslan u Vladimir i tu je posinjen.

Ime koje je bilo dato mališanu nije bilo slučajno. Sveti Andrej je bio povezan i sa Gruzijom i sa Rusijom. Prpovednik Andrej Prvozvani, stežući u ruci ekser sa raspeća, dospao je u zapadnu Gruziju i prvi je tamo širio hrišćanstvo.

Letopis »Kartlis chovreba«, gruzijski biser, kaže da je on »prešao goru gvozdene krsta«. Letopis dalje dodaje: »postoji priča da je taj krst postavio sam Blaženi Andrej« (str. 42).

O istom čitamo u straslovenskom remek-delu »Povesti minulih vremena«: »izašavši na ovu goru, blagoslovi je, postavi krst...« Propovednik Andrej je, po predanju, šireći hrišćanstvo po Rusiji, dospao do Kijeva i Nov goroda. Nije slučajno modri krst andrejevske zastave lepršao nad morima carevine.

Uzged, u »Povesti minulih vremena« po prvi put srećemo pismeno pominjanje grada Muroma i plemena »Muroma«.

Andrej Polissadov je bio zagonetna figura ruskog crkvenog života. Poreklo ga je pritiskalo. Kao da ga je neka tajna ruka čas uzdizala, čas rušila. Odlikovan je ordenjem Vladimira i Ane. Ipak, njegovo ime tajanstveno nestaje iz štampe. Čak i u »Ruske provincijske nekropole«, koji je sastavio Veliki knez Nikolaj Mihajlovič, ime Polissadova, navedeno u naslovu, neobjašnjivo nestaje sa stranica.

Muzika mu je bila odmor. I ponovo, u troglasom pevanju nostalgično je odjekivao eho drevnih gruzijskih horova. I, možda, – pomišljao je – polifoni »andeoski« horovi nisu došli do nas od Grka, čije je pevanje jednoglasno, nego od Gruzina, a oni su ih primili od Haldejaca?

Osamdesetih godina Polissadov je bio pokrovitelj istraživanja nemirnog Ivana Lavrova, koji je načinio poseban »harmonijski zvon zvona«, koji je on izazivački nazvao »samozvon«, i uzeo je mladića u svoju porodicu. I nije se bez uticaja Polissadova grofovska porodica Uvarovih, sa kojom je bio blizak, počela baviti izučavanjem arheologije Kavkaza. Njegov neukrotiv karakter se pokazao u pregradnji sabora.

Polissadov se u svojim rukopisima nekoliko puta vraća na svod koji je probio na severnom zidu hrama. On i danas poražava smelošću. Svod u poluzidu polazi od raširene proporcije u Gelati (manastir u Gruziji – prim. prev.). Ta odlučna kriva otkrivala je u njemu zemljaka budućih prostornih drskosti Davida Kakabadzea (gruzijski slikar, grafičar i scenograf, 1889–1952 – prim. prev.). Pokušavao je da razmahne, usavrši svoje zatočeništvo.

Pa i postavljenje Polissadova u Muromu nije slučajno. U to vreme je Murom bio duhovni centar zemlje. Prilikom Napoleonovog približavanja, poznata lverska ikona je bila preneti u muromski sabor na Posadu. U spomen na njen boravak »svakog 10. septembra« je nošena litija od sabora oko grada. lverska je postala zaštitnica sabora. Posle njenog vraćanja u Moskvu, u gradu je ostala kopija remek-dela.

Ali, odakle je dospela lverska? lverija – Gruzija. Ikona je dovezena u Rusiju 1652. godine iz lverskog manastira koji su osnovala braća Jovan i Jevsimije Bagritidi krajem X veka. Pismo je na njoj gruzijsko. Potpuno je razumljivo što je gruzijski talac poslan da služi gruzijskoj svetinji. Ah, ta poezija arhivskih spisa, tamnih mesta i otkrića... A šta bih ja mogao bez pomoći mojih dobrovoljnih saputnika u istraživanju – vladimirskog arheologa N.V. Kondakove i Moskovljanina B.N. Hlebnjikova?

Mogu da shvatim da je gruzijska trun u meni kroz toliko pokolenja postala neznatna. Pa, nisu mi baš

krivale su se veze skrivene od svesti. Ponovo sam osećao sebe kao kapilar ogromnog tela koje nazivaju istorija. Postoji poetika istorije. Postoji sazvežđe podudaranja.

Na primer, u leto 1977. godine, boraveći u Jakutiji, napisao sam poemu »Večno meso«, u čijem sižeju je svetlucao mamut kojeg su iskopali bageristi tog leta.

Otkriva se – tačno sto godina ranije, u leto 1877. godine u Muromu, pod temeljima crkve koju su sagradili Barma i Posnik, budući graditelji Vasilija Blaženog, arheolog, grof A.S. Uvarov otkopao je ostatke mamuta, o tome je Dobrinjin objavio članak u novinama, a u arhivu Dobrinjina ču naći rukopise mojeg pretka.

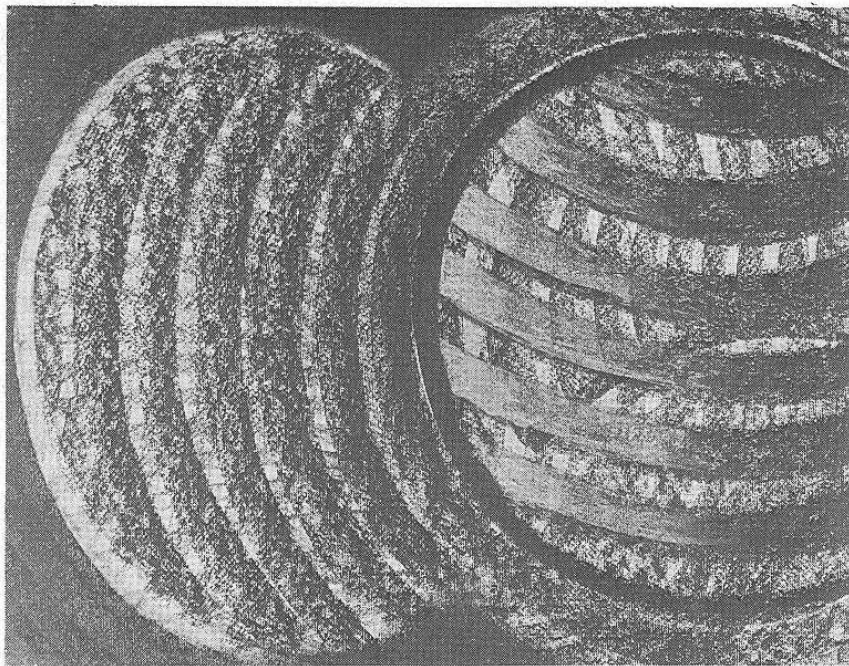
Istorija je slala signale. Sve se uzajamno povezivalo. Te veze nisu knjiški opis, nisu gola kabala, nisu misticizam, ime im je – ljudski život. A taj život i jeste poezija.

Prevod:
Aleksandar Badnjarević

Andrej Andrejevič Voznesenski, ruski sovjetski pesnik, rođen je 1933. godine u Vladimiru. Srednju školu i studije arhitekture završio je u Moskvi. Još kao gimnazijalac je počeo da piše stihove, ali ih nije objavljivao. Učeničke stihove je poslao Borisu Leonidoviču Pasternaku, koji je uočio talenat Voznesenskog i pozvao ga je k sebi na razgovor. Iz prvog susreta se razvio prijateljstvo koje je trajalo sve do smrti Borisa Pasternaka. Stari i mladi pesnik su razmenjivali rukopise i razgovarali o poeziji. Jednog dana je Boris Leonidovič rekao Voznesenskom da su mu stihovi već takvi da bi ih i on, poznati pesnik, mogao potpisati. Ovo je na mladog Andreja Andrejeviča delovalo destimulativno. Nekoliko godina nije pisao stihove. On nije želeo da bude Pasternak, kojim se divio, želeo je da bude Voznesenski, kojeg se plašio.

Svoju prvu knjigu, sa još neosušenom štamparskom bojom, doneo je u proleće 1960. godine Pasternaku, u Peredelkino, koji je umirao. Izgleda da je Mozaik Andreja Voznesenskog doneo poslednju radost samrtniku, Borisu Leonidoviču Pasternaku.

Andrej Voznesenski je do sada objavio sledeće knjige: Mozaik (1960), Parabola (1960), Trouglasta kruška (1962), Antisvetovi (1964), Ahilovo srce (1966), Senka zvuka (1970), Pogled (1972), Pusti pticu (1974), Sablazn (1978), Majstor vitraža (1980), Nehotično (1980); piše i prozu: Četrnaest mi je godina... i O. Rok opera Junona i Avos, za koju je libreto napisao Andrej Voznesenski, doživljava veliki uspeh kod gledalaca, ne samo u SSSR nego i u svetu.

Bio je izvrsno obrazovan. Vladimirska bogoslovija, gde je bio vaspitavan, 30-ih godina nije bila samo bogoslovija, bila je gotovo crkveni licej. Vladimirske novine je tih godina uređivao Hercen. U bogosloviji su ozbiljno predavali filozofiju i istoriju. Studenti su objavivali stihove.

Sačuvani su stihovi Polissadova. Živeći u Muromu, ostavio je rad o lokalnim govorima i običajima, za koji je bio pohvaljen od Akademije nauka. Porazila ga je sličnost slovenskih reči sa gruzijskim. Muromci su kad zevaju krstili usta baš kao imeretinski seljaci. A na drugi dan Uskrsa ovde su na grobove stavljali obojena jaja i polivali ih vinom – sve ga je vraćalo običajima zavičaja.

simpatični ljubitelji izračunavanja sastava krvi u procentima. Ipak, ova istorija me je dovela do neobičnih ličnosti, do čoveka u vremenu. Za to sam zahvalan sudbini.

I evo, u starinskoj kući, sa izrezbarenim kapcima, toliko sličnim bakinim, muromski etnograf Aleksandar Anatolijevič Zolotarjev najednom je iz arhiva Dobrinina, čiji je on čuvar, izvukao rukopise ispisane rukom Andreja Polissadova. Izbledeo rukopis je tako pomalo ženstvenim izvučenim zavijucima.

Imao sam od čega da zamrem!
Nije me napuštao osećaj da je u istoriji sve zakodirano i predodređeno, ne samo u opštim procesima, nego i u pojedinim osobama, sudbinama. Ot-

sin tvoj

jelena v. cvetković

*Da li to sin davno oploden i zaboravljen
progovara
iz utrobe što tajna je*

*Da li to plod tvoj u tišini
govori
(gde) znak rođenja
(i) nebo otvara*

*Da li se san u buđenje pretvara
ili tama tajnu otkriva
Ne tvoj sin nije slep
plod je tvoj
i život ti sve dublje proverava
On je slutnja i tvoj greh
on je tvoja prava mera*

*Umesto cveta crno
umesto rane bol
umesto neba kap*

*I kako da zanemim
kad vetrovi mi crni
bez preporuke nose
čudno i daleko
ime što ne može
ni sopstveno zlo da nadživi*

*I ta samoća tvoja
od strepnje izatkana
što ti kosti grči
u kom će danu da svane
sivu boju da svuče*

*Ima li leka za nađu
Ima li nade za blagoslov*

KLJUČ TELO KLJUČ

Šta će telu kuća
samo je i kuća i ključ
Vid čupa površinu
sitni je, prosejava i zdravac sadi
Kuza je bolest
Od stopa što se plaste
stubovi po kojima vitlaju uzavrele vode
isparavaju i postelju pritiskaju
skamenjene pare pokrivač
bolesnog tereti dvojni
Kuća je težina
gust vazduh od drvija i kamenja, san
sazidan kog drugi san tela
napušta, ostavlja vrata otvorena
Telo je kuća zdanje predanja
koje se gradeći razgrađuje
Telo je prozračan i taman vetar
i pukotina na vlastitom kamenu
Telo je ključ koji se drugim ključevima
otključava zaključava
Kuču su praznine
Teško vatri i odžaku odakle se vide
zrnaste površine ključa
zelena ogledala šume
Žuta polja predjesenjih svetlosti
ozon – pelena promena
u promenama kružnim

Kakav je to dom
kad krilati mravi
raznose misli
Kakva mi je to kuća
i kakvo mi je to gumno
i kakvo mi je to doba
i kakva mi je to pijaca
kada se iz svih sela
sa svih vrhova
stiču karavani
sa santama leda
Kakav mi je to dom
kad se na vlastitom nohtu
šetam kao na jedinom kontinentu

Telo je ključ ključ je kuća
žitelj je ulazna i izlazna sila
prostora katanca velikog.

ANĐELI VEČERAVALJU

I
Toplota na raskršću
ne bira puteve
Preobražava ih
Na kolenima
dve tri činije vode
Zbunjuju kapi
i glasovi s neba
Zobnica gladi na klinu
Oko vode
i oko plivača
susreću se u ponoć.

II
Ne zna se
da li živi
ili vaskrsli
anđeli večeraju
Sveću trajniju od sunca zapalili
Večernje sunce je sud
iz kog uzimaju hranu/ Dan na rubu oka
već je preskočio
noć tela
Anđeli su gladni.

SLETANJE

Nadletela je dan
nadletela je noć
ptica

Opkoljena u letu
sama u sebe sletela

Ni zemljotres ni oduzimanje vazduha
telo reći ne pomeri

Otvorila ptica brane
sačuvala ključ
jaje i ostrvo.

KLJUČ ZAMKA

Francu Kafki

U koje more ikru baca
tvoj rukopis
Zid i rukopis
zarasli u kožu
Odstojanja između očiju
i neba nema. Pisma Mileni
šalju srcu drhtaj da se boji
Vizija u žutom došla iznenada
nikome ne reći
prokletu reč pravda
Vaga kosmosa okrugli hleb
unutrašnjost rukopisa
duga iznad zamka
Vodenički kamen pritiska Jozefa K.
na kružnoj putanji
Daj bogu sgoju patnju/ uzmi ljubav
tamni plod vremena
Putniče bez kapi vode
prisuškuj ti srce
Kamen raste uz uzglavlje rabina.

KLJUČ NEGA

Žed i zaborav nose
moje snažne staze
Nijima će se odlaziti na hodočašće
kao struja koja kruži
i sa zvezde samo za tren
posle mnogo vekova
lik će se izdvojiti moj
da opet zakorači
kao nekada
snežnim stazama
južnih planina
Moje će vreme sa istim znakom
makar i česticom vazduha
biti kvasac svih promena.

RADIJUMOVA STABLJIKA

Mariji Sklodovskoj – Kiri

Krticu sam ostavila
u lavirintu korenja
ja varvarka nesanice
kroz nesanicu se provukoh
Ništa da me ne sledi
Ja znam da je ono što mene ljubi
duboko sakriveno i strada
Nemoćno je sunce za takvo otkriće
Proplamteh u ljubavi
s radijumovom stabiljikom
a ne nađoh
kamen za počinak.

ZBRAJALICA KLJUČA

Igramo se košticama plodova
Vatrom koračamo prema prošlosti
Srce lešnika i bumbara
rastaju se sveke jeseni
Nakovani i hor žaba oslušujemo
u brazdi dubokoj
Zvona seoske crvke odjekuju
Nasred sela sanjaju se
Snovi o gradovima i morima dalekim
Kad pukne srce ljubavi kao mahuna graška
devojčice zalutale u gradove
podsećaju na detinje dane odlaska
Važu se škrtoš i izobilje
Jahati ravnicom
Vašari kestenova i cvetova
soli i kreča
Zelenilo prirode kao kuga.

POVRŠINA

Za kuću temelj za zvezdu koren
Za ključ i pored postelja
Za čula lomača
Ja sam ti gola ključa površina
Pod jezikom me nose kiseline
Kroz lavirinte i oltar leptiri
U cvetu tučak i udaraljka
na dobošu, glas
vrti površine zvuka
po kostima mojim planine
i greben ljubavi

po mojoj površini
na površini se bore sile
krstare orlovi blistaju tirkizne rose

Uspravna i kosa
nikad Paralelna
ja vrhunska površina
a kada me živi napuštaju
i njih u nepoznate sledim
ja živa ravnoteža nepostojane okoline.

KLJUČ POHODA

Aleksandru Makedonskom

Ne dadoše ti sudaje
zemlju da prohodaš
već zvezdu i pohode
Pela je crna marama
i za Filipa
što iz oblaka izroni
iz planine isteče
zaustavi ga
ludo mleko ljubavi
Kakvo vraćanje
kad se i kočije bola
slomiše, tuge i monsuni
skotrijaše ih u mora

Smrtni tkaju depresije
Veliki kraljevi sitnih kraljevstava
razbežaše se pred tvojom senkom
pohoda kao pacovi
Vonj Azije
Pomerio si sunce
da vidik produžiš
a ipak si otisak stope
ostavio na zemlji
ne da prohodaš
već da poletiš.

MILIMETAR

Može da pomeri planinu
da nemom govor daruje
sunce sa zalaska da vrati
u letu milimetar može
da otvori prostor
da ubije aždaju da spase bajku
ključ u milimetru
napasa stado vizija
narod voli zimu.

KLJUČ BOJA

Crveno se zagledalo u purpur.
Zeleno je zenica disanja.
Sivo je sačuvalo barut vulkana.
Crnpurasto polje risu je konak-zagonetka.
Belom su uši načulene. Ključ
doziva ključ. Lampa u snegu.
Po rebrastim prelivima
pretrčavaju šafrani.
Izvan kruga godišnjih doba
oslobodene boje i grmljevine.

UTOKA KLJUČA

U kobilici ptice
nema ni sveće ni luča
ni sunca ni mesečine
U kobilici ptice – konj
Ključ se ženi vampirkom
Jedni ključevi idu u svatove
drugi na vojnu
Reka od bakra i železa plasti se
Čekić čekanja kuje ključ
Ako te nemau jednom
naći ću te u drugom vremenu
Reč po reč
popoh se na vrh čutanja
desno udari damla
levo izbiše izvori
otvori se manastir
dete rodilo dete.

KLJUČ SVEDOK

Teško je noćiti
u zenici oka
a ne videti
svoje telo
Love belog leptira
Sve druge boje prema Belom
su krvožedne.

Prevela s makedonskog:
Ana Moralić

ključevi

radovan pavlovski

– Čekni der, deljio, daću ti ja zašto da plačeš. Tužilac Lebef, koji beše seo kraj deteta, zbušnjeno pogleda direktora.

– Zaista verujete da je ovo onaj naš ubojica?
– upita.
– Nadam se. U svakom slučaju, uskoro ćemo saznati.

Našavši se pred ovim tananim čudom, duhovnik se neprestano zahvaljivao Bogu, i dok je gledao ovo tako reći božansko dete kako leži između Lebefa i direktora, oči su mu se vlačile od nežnosti. S lako zebnjom upita se šta će sad biti i pobožno zaključiti:

»Biće onako kako mali Isus bude odlučio.«

Pošto je uporedno ispitivanje otisaka pristiju potvrdilo neobičan preobražaj, direktor zatvora odahnu s olakšanjem protirija ruke.

– E pa, sad, požurimo – reče on – već smo izgubili silno vreme. Haj'te, Dermiš, haj'te...

Celijom se pronese žamor negodovanja, a branilac osuđenoga gnevno povika:

– Ne nameravate valjda da pogubite novorođenčeta! Bio bi to grozan, čudovišan čin. Ako i prihvatimo da je Dermiš kriv i da je zaslužio smrt, zar treba dokazivati nevinost novorođenčeta?

– Ne zalazim ja u te pojedinosti – odvrati direktor. Je l' ova individua naš Dermiš, da ili ne? Je l' on ubio ono troje rentijera u Nožanu na Marni? Je l' on bio osuđen na smrt? Zakon važi za sve i, mene što se tiče, ne želim nikakvih neprilika. Svi su spremni, a giljotina postavljena još pre jednog časa. S tim vašim nivinom novorođenčetom vi samo prodajete rog za sveću. Znači, dovoljno je pretvoriti se u odojče pa izmaći pravdi? To bi zaista bilo odveć lako.

Gđa Bridon je materinskim pokretom vratila pokrivač na punašno telašće svog klijenta. Zadovoljno što je u toplome, dete počeo da se smeje i guče. Direktor ga pogleda popreko, smatrajući taj izliv radosti sasvim neumjesnim.

– Gle'te samo te drskosti – reče – hoće da se šepuri do kraja.

– Gospodine direktore – umeša se duhovnik – zar u ovoj dogodovštini ne primećujete prst Božiji?

– Možda, ali to ništa ne menja. Bile kako bilo, nemam ja šta da se bakćem oko toga. Ne izdaje meni Bog naloge, niti se Bog bavi mojim unapređenjem. Primio sam naređenja, izvršavam ih. Recite, gospodine tužioce, zar nisam potpuno u pravu?

Tužilac Lebef oklevaše da se izjasni i odluči se na to tek posle razmišljanja.

– Logika je, očigledno, na vašoj strani. Bilo bi iz osnovna nepravedno da ubica, umesto da dobije zasluženu smrt, stekne povlasticu da počne život iz početka. To bi bio žaljenja vredan primer. S druge strane, izvršenje smrtno kazne nad detetom prilično je tugaljiva stvar, te mislim da biste mudro učinili kad biste o tome podneli izveštaj pretpostavljenima.

– Znam ja njih zamerili bi mi što ih uvlačim u nepriliku. Svejedno, ipak ću im telefonirati.

Visoki činovnici još nisu stigli u ministarstvo. Direktor bi prinuđen da ih pozove na kuću. Tek upola probuđeni, behu prilično nadržnani. Dermišov preobražaj činio im se kao verolomno lukavstvo upepreno protiv njih lično, što je u njima izazvalo veliku srditost. Tačno, osuđenik je odojče. Ali, nije sad vreme za razneženosti i činovnici su strepeli da bi im unapređenje, ako bi se posumnjalo da su dobri ljudi, moglo doći u pitanje. Pošto su se dogovorili, odlučise da »činjenica da se ubica malo skupio pod teretom griže savesti, ili iz nekog drugog razloga, ne bi smela ni u čemu da osujeti odredbe pravde«.

Pristupiše doterivanju osuđenika, što će reći da su ga uveli u krevetski čaršav i odseklji mu paperjast plavi čuperak koji mu je rastao na potiljku. Potom duhovnik pokaza toliku predostrožnost da ga krsti. Upravo ga je on i poneo u naručju do sprave postavljene u zatvorskom dvorištu.

Po povratku s pogubljenja, on ispriča gđi Bridon o merama koje je Dermiš preduzeo kod maloga Isusa.

– Bog ne bi mogao da primi u raj ubicu kog griža savesti nije čak ni pećnula Ali, Dermiš je na svojoj strani imao nadu i ljubav prema malome Isusu. Bog je poništio njegov život kao grešnika i podario mu uzrast bezazlenosti.

– Ali, ako je njegov život kao grešnika poništen, onda Dermiš i nije počinio nikakav zločin, a sitni nožanski rentijeri nisu ni ubijeni.

Advokat požele da to izvede načistac i smesta se zaputi u Nožan na Marni. Stigavši, raspita se u jednoj bakalnici za ulicu u kojoj se nalazila kuća zločina, ali niko nije ni čuo za neki zločin. Bez teškoća pokazase braniocu boravište starih gospođica Bridon i njihovog zimogrižljivog ujaka. Troje rentijera ga dočekaše s nešto nepoverenja, no pošto su se umirili, ubrzo mu se požalioše kako im je baš noćas ukradena muzička kutija koju su bili stavili na sto u trepariji.

Prevod: Jelena Stakić

(Marcel Aume: Dermuche, iz zbirke priča Le vin de Paris, Gallimard, 1947.)

Beleška o piscu

Francuski pisac Marsel Erme (1902 – 1967) napisao je više romana (najpoznatiji: Zelena kobila) pozorišnih komada i zbirki priča za decu i odrasle. Oblast u kojoj se posebno isticao mogla bi se nazvati satiričnom fantastikom. Malograđanstva i licemerje česte su teme njegovih satirično-fantastičnih priča.

poruka nepoznatog

biljana nikšanović

*njiše se glava
pognuta od sna,
glava bez pratioca
u kiši,
bez prijatelja
u vrevi,
očajna glava
pred budućnošću,
besprimerna,
ružna, dugokosa,
unakašenog lica,
pačenička glava
razvaljena od ujeta,
glava što pluta
kao splav,
nabrekla od misli,
uvek u traganjima,
istisnuta iznad,
bez posvete,
hiljadugodišnja,
izumrla, poslednja
koja želi da sanja.*

PORUKA NEPOZNATOG

primila sam
poruku,
oprez,
ne poznaje ruke,
vidik je oblepljen
blatom;
pipam zamrzle
dojke,
junake privržene
zlu,
gordo izvajan
nos,
plačevnu rimu
golobradog deteta
ponavljam...
uzalud...
sparušeno,
nepoznato bedro,
zameniće
muškarka iz sna,
biće otvorena
vrata
čudnog mesta
na kom se skupljaju
poznanci
i noć...
primila sam
poruku nepoznatog
i san je otkočio
svoje jedro

proza polja

tajnovito ushićenje

amos oz

U čemu je tajna te opčinjenosti koja spokojno ulazi u nas za dugih letnjih večeri, pri svršetku sva-kodnevnog, teškog rada? Grmovi lijadera. Čistine. Ptica ista tri jasna vokala ponavlja uvek, ponovo. Koji je to poslednji titraj obećavajućeg sutona i u čemu je, prednost svršetka? Ko može uneti i reči tišinu neba u tom, mirnom ispunjenom, času? Ceo dugi dan radila je Slava u kuhinjama kibuca. Čistila je velike šerpe, solila i začinila čereke mesa, pržila krompir, čerupala piliće, vonjala lepljivo na domaće ulje; njena tanka bela kosa postajala je masna u oblacima pare, vikala je na mlade devovjke razmaženih i negovanih ruku, trčala noseći slatkiše, lice joj se rumenelo i žarilo kao u kakve stare skvo, iza leđa, podsmešljive devovjke zvale su je vešticom i čudovištem, nije uzmicala od ukora, svada i psovki, odvratno, rekla bi uvek kada bi videla šta odvratno, čitav dan je zaboravljala na bol u svojim natečenim nogama, radila je svoj posao ne činiivši nikakve kompromise. Sada, na večernjem svetlu, ona je čista i okupana, u svojoj plavoj haljini, koja joj tako dobro pristaje, i gumenim sandalama na umornim nogama. Sedi sama na baštenskoj klupi. Ispred, u pesku, njen unuk Lior gradi kule i ruši ih. Oko nje su cvetovi lijadera, iznad se lagano menja nebo, ispred očiju joj suvo pustinijsko svetlo koje bleđi, postaje plavičasto, nežno i meko. Nežno, meko i mirno je nebo, i dok ga gleda tako, veruje da sve postaje bolje. Sebi, bez glasa, kaže: kako je ovde lepo sada. I doista, proplanak postaje tamniji, tamo dole okreću se naaherene prskalice i miris vlažne trave meša se sa mirisom udaljenog mora, nošenim grčevitim naletima vetra. Sada nije teško odmarati se. Čak i u tamnim brdima vlada mir, a iznad njih već trideset godina ruševine napuštenog arapskog sela Šeika Dahera propadaju, kolibe od blata, rastopljene od kiša zimskih oluja, vraćaju se u prah, vetar je oborio kamenje džamije i naneo tešku zemlju, ništa više nije preostalo osim razvaljenih kamenih dovrataka, na jednom Selig u izgužvanom radnom odelu i Noam u borbenoj uniformi, sede i puše, čekajući da padne mrak. Neće još dugo čekati, ona može da ih vidi i ne oseća nimalo bola. Ni čežnju, ni bol. Sedite tamo vas dvojica i odmarate se nakon dnevne jare, a ja ću biti ovde u bašti, udišući prijatan večernji vazduh, nezabrinuta. Stavicu dva mala flastera na razbijena Liorova kolena i poslati ga da se igra u pesak. On je bezobrazno, ratoborno dete, gradi kule od peska i ruši ih, i svaku tako dok ne stane i ne izgubi se u mislima. Uskoro će biti mrak. Sedite tako i pušite polako, ne pričajući, a ja ću mumlati sebi staru poljsku melodiju. I tako sve do kasno, dok se prve zvezde ne pojave i donesu nam hladnoću. Ne još dugo.

»Dobro veče Slava, kako si?«

»Hvala, dobro, vrlo dobro. Kako sve lepo izgleda. Ne dugo i postaće hladno.«

S engleskog prevela:

Gordana Krljuš

Beleška o piscu

AMOS OZ rođen je u Jerusalimu 1939. Na engleskom govornom području verovatno je najpoznatiji izraelski pisac, kako po svom književnom radu, tako i po učešću u mirovnom pokretu. Njegova najnovija dela izdata u Engleskoj su dve zbirke priča: *Where the Jackals Nowl* i *Hill of Evil Counsel*, a objavio je i knjigu za decu *Souchi* i knjigu eseja.

ktivnog određenja, da se oboje na nepojmljivi način misle kao jedno. Takovo subjektivno jedinstvo izražava pojam čuda. Izvor svake ideje po toj je predstavi čudo, budući da ono nastaje u vremenu, a da nema odnos spram njega. Niti jedna od ideja ne može nastati na vremeniti način, to je ono apsolutno, to znači to je Bog sam, koji nju objavljuje, i otuda je pojam objava bezuvjetno nužan u kršćanstvu.

Religija, koja kao poezija živi u rodu, isto tako malo potrebuje neki historijski temelj, kao što ga potrebuje uvijek otvorena priroda. Gdje ono božansko ne živi u ostajućim obličjima, nego prolazi u letimičnim pojavama, potrebuje ono sredstva da ove zadrži i ovjekovječi putem predaje. Izvan pravih misterija religija postoji nužno mitologija, koja je njena egzoterička strana, i koja se temelji na religiji kao što se religija prve vrste, naprotiv, obrnuto temeljila na mitologiji.

Ideje religije usmjerene na zor onog beskonačnog u konačnome moraju biti prvenstveno izražene u bitku, ideje suprotstavljene religije, u kojoj sva simbolika pripada samo subjektu, mogu postati objektivne samo putem djelovanja. Izvorni simbol svakog zora Boga u njoj jest povijest, ali ova je beskrajna, neizmijerna, ona se mora, dakle, reprezentirati kroz neku istodobno beskonačnu, a ipak ograničenu pojavu, koja sama nije opet realna, kao država, nego je idealna, i prikazuje kao neposrednu sadašnjost jedinstvo svih u duhu pri odvojenosti u pojedinom. Ovaj simbolički zor jest crkva kao živo umjetničko djelo.

Kao što se sad djelovanje, koje izvanjski izražava jedinstvo onog beskonačnog i konačnog, može zvati simboličkim, tako je isto, kao unutrašnje, mističko, i mističizam uopće jest subjektivna simbolika. Ako su ispoljavanja toga načina zora gotovo u svako vrijeme nailazila u crkvi na otpor i dijelom bila proganjana, onda je to zato jer su pokušavala ono ezoteričko u kršćanstvu učiniti egzoteričkim: ali ne kao da bi najunutrašnjiji duh ove religije bio neki drugi nego što je duh onog zora.

Ako se djelovanja i običaje crkve hoće držati za objektivno simboličke, budući da se njeno značenje ipak može shvatiti puko mistički, onda bar one ideje kršćanstva, koje su bile simbolizirane u dogmama, u ovima nisu prestale biti od sasvim spekulativnog značenja, budući da njihovi simboli nisu dosegli nikakav od značenja neovisni život u sebi samima, poput simbola grčke mitologije.

Pomirenje onog od Boga otpalog konačnog putem njegovog vlastitog rođenja u konačnom, prva je misao kršćanstva i dovršenje cijelog njegovog gledanja univerzuma i povijesti univerzuma u ideji trojedinstva, koja je baš zbog toga u njemu bezuvjetno nužna. Poznato je da je već Lessing u spisu: *Odgoj ljudskoga roda*, pokušao razotkriti filozofijsko značenje ovoga nauka, i što je on o tome kazao, možda je ono najspekulativnije što je uopće napisao. Ali njegovom gledanju nedostaje još odnošaj ove ideje spram povijesti svijeta, koji leži u tome da je vječni, iz bitstva Oca svih stvari rođeni Sin Boga ono konačno samo, kako ono jest u vječnome zoru Boga, a koje se pojavljuje kao pateći i kobima vremena podređeni Bog, koji na vrhuncu svoje pojave, u Kristu, zatvara svijet konačnosti i otvara svijet beskonačnosti ili gospodstva duha.

Kada bi za sadašnju svrhu bilo dopušteno dublje ući u ovu historijsku konstrukciju, tada bismo na isti način spoznali kao nužne sve opreke kršćanstva i poganstva, kao i ideje koje u onome vladaju te subjektivne simbole ideja. Dovoljno mi je da sam općenito pokazao mogućnost toga. Ako kršćanstvo nije samo uopće, nego je i u svojim glavnim formama historijski nužno, i mi s time povezujemo više gledanje povijesti same kao istjeka vječne nužnosti: onda je u tome data i mogućnost da ga se pojmi historijski kao božansku i apsolutnu pojavu, dakle mogućnost jedne odista historijske znanosti religije, ili teologije.

Preveo: Branko Despot

Schellingov predgovor predavanjima održana su ljeti 1802. na Univerzitetu u Jeni. Njihov uspjeh kod znatnog broja slušalaca, nada da bi poneke njihove ideje, osim ostalih posljedica, mogle biti od neke važnosti i za najbliža ili ipak bar buduća određenja akademija, misao da, makar ona po svojoj svrsi ne daju očekivati nikakova nova otkrića o principima, ipak općehvatljivom načinu izlaganja približniji prikaz potonjih, kao i gledanje na cjelnu znanosti, koje iz njih proizlazi, ne bi bilo bez općentijeg interesa, činili su se piscu dostatnim određujućim razlozima za njihovo javno objelodanjanje.

Sadržaj predavanja

- Prvo predavanje:* O apsolutnome pojmu znanosti
- Drugo predavanje:* O znanstvenome i čudorednome određenju akademija
- Treće predavanje:* O prvim pretpostavkama akademskog studija
- Četvrto predavanje:* O studiju čistih znanosti uma: matematici i filozofiji općenito
- Peto predavanje:* O uobičajenim prigovorima protiv studija filozofije
- Šesto predavanje:* O studiju filozofije naročito
- Sedmo predavanje:* O nekim vanjskim pretekama filozofije, poglavito o opreci pozitivnih znanosti
- Osmo predavanje:* O historijskoj konstrukciji kršćanstva
- Deveto predavanje:* O studiju teologije
- Deseto predavanje:* O studiju historije i prava
- Jedanaesto predavanje:* O znanosti prirode općenito
- Dvanaesto predavanje:* O studiju fizike i kemije
- Trinaesto predavanje:* O studiju medicine i organskog nauka prirode uopće
- Četrnaesto predavanje:* O znanosti umjetnosti, u odnošaju na akademski studij

kronogram

zdravko kecman

Čitam,
noću u sjenkama uličnih svjetiljki, koje
leptiri uznemiruju, u sjenkama drveća koje mijenja
tanku potkošuljicu i koru. Čitam knjigu koju niko
nije napisao niti će napisati, vidim slike u njihovom
nastojanju, tako blizu neostvarljive. Djevojčice, moja
kćerčica s kosom postrženom, u haljini svilastoj, plače
u knjizi slovima, kojim je pisac ostavio snažan utisak, na
mene nijednog

(Ikarov let sve do nas seže.)

Prepoznajem stihove W. Goetheove, strofe
H. L. Borgesove, prolaze kao na traci filmskoj, i ne
zatvaram oči, odveć su mi poznati njihovi mostobrani, te
ljubavi ljepiljive...
Znam da ću u njima naći sliku majke, lik oca
istirošen u vremenu, lakše ću im cjelivati obraz
ako se vratim ploči mermernoj.
Čitajući njihova djela,
osjećam da ih je smrt u sebe
uzela, a ipak upijam nešto
od stvarnog postojanja.

impresije

emilija cerović mlada

PUT U AMSTERDAM — prva impresija*

Severno nebo,
kako si ga
sivo i vlažno,
rečima oslikao.
Hiljadu sivih,
hiljadu plavih,
hiljadu ljubičastih.
Takva riznica
retko se nade.
Sve beše
kako si obećao.
To nebo severno.
beksrajno,
vermeerovsko.

Neizrecivo,
a rečito.

*U spomen na L. Trifunovića

U ČAST S. DALIA

Čovek
korača parkom
Kamen
mu je na glavi
Spomenik
u parku stoji
Na konju
Čovek
Kamen
mu je na glavi

NOJ

Pesak strahuje za dugu glavu.
Pulsiraju dva sočiva
u nevinom kolu kumulusa.
Kamo nestade?
Pretvori li se u beduina
ili jednog od ovih kosmičkih lama?

JEDNOROG

Sad majušan do nevidela
on pluta zvcima
hrisolitne frulice.
Sad zavlači se
u člankovitu podsvest
prenežne jezerske sirene.

LOV

Crne oči ulovi crna mreža.
Izvuče je crni pirat
sa jednim modrim okom.
One poskočiše od radosti,
prhnuše mu u susret
kao dve crne lastavice.

Opasan nujnom feredžom
uživa pod oreolom vaseljene,
dopušta da njegovu zvezda
uzdiše u vakuumu slonovače.

Sve dronjke prošlosti
preživa vrlo vešto,
jer to je hrana rogu od bele vatre
ili nekog drugog čudesnog blaga.

O LAKU (DALTONIST I MORALIST)

Sedefasti lak, rotacionozelene boje,
na kandžama masne ženke-majke
ljubomornog orla.

Obrisati lak za kosu,
raspršiti laganim pritiskom:
učvrstiti dušu u dobrom položaju.

MOSESIBERSUHEHUHAT

Kluf do kestuš čofecok,
bonjuš ačuh drvom
vug gohodoprhc žednjakim.
Čabuz cuhran ot pon gobonj
sov čučdoč čestic.
Ciz vaočala suiziš nrguš
ždro sim apsor fustem.
Sič dops ebum bz drostbov,
pesiklucorčezuš ufec.
Daudž vhtanu čuf zmačiti,
gnjac smažizud ždiki.
Trdežogduf drostbov fuš!
Šiaž bosiku gosč deceš
- njos avvubam šam.

UOČAVAM

Uočavam, dok mesec u pozadini neba diše,
da moma sitnpegava
na trinaestom spratu momka čeka, uočavam.

Napolju hladnoća zimska,
prolaznici poput smrznutog
frižiderskog mesa – tek izvađenog.
Zvezde sanjare sred
plitko zaoranog nebeskog svoda.

(Pogled u pravcu gradske planine.)
Uočavam, moma nestrpljivo,
na jednoj nozi, sasvim cirkuski,
na oštroj crepu balansira.

Koliko je sati? upita on.
Trinaest do dvanaest,
ali požuri! histeriše ona.

Nebo se razmaknu, sunce se osmegnu.
Kao da htede nešto šapnuti,
al opet zavesa.

Uočavam, nikog gore na planini,
no zato u podnožju
skupili se pijani mrtvi
da slave sahranu trinaestog sprata, uočavam.

umetnička produkcija kao umetnost bez stvarne dominacije

janez vrečko

Kada razmišljamo o Marxu, nikako ne smemo zaboraviti i izostaviti čijenicu da je on počeo kao pesnik, da je, dakle, dobro znao šta je poezija – te se i on, kao nekada Platon, odrekao nje, ali kasnije u svom radu ni za trenutak nije zaboravio na nju. Ako kao pesnik nije »osvojio« poeziju, onda je kao ekonomista to svakako pokušao sa druge strane: svoje ekonomske spise je pisao zato da bi dokazao da čovekova večita stvaralačka usmerenost u radu unutar ovoga sveta nema više dovoljno prostora. Na području umetnosti i literature je to vreme svetske umetnosti i književnosti kao vreme njihove svetoke reprodukcije, jer »Ahil sa olovom i barutom više nije moguć«.

Tako smo došli do jednog od najzanimljivijih i uvek iznova razrešavanih problema u Marxovom odnosu prema književnosti i umetnosti, do uvek zanimljivog pitanja o odnosu mitologij mitlogije i umetnosti, koje je najtežnje povezano sa već pomenutim pojmom svetske književnosti. Vreme kad literatura još nije bila svetska je vreme fantazije koja zavisi od mitologije. Vreme starih naroda je zato, po Marxu, vreme prirode, umetnosti i imaginarnog savladavanja prirode, dok u modernim vremenima preovlađuju duh i filozofija. Slobodna, svetovna, od mita nezavisna fantazija modernih vremena nadmašuje mitom determinisanu imaginaciju godišnjih doba. Ovakvo Marxovo viđenje problematike mitologije čini se na prvi pogled romantično i konzervativno, mada zaista samo na prvi pogled. Marx, naime, dobro zna da povratka nema, samo konstatuje da napredak naših dana u mehanici ne dozvoljava da, po ugledu na stare Grke, stvorimo nov ep »Henrijadu« umesto »Ilijade«. Dakle, kao što je »smešna žudnja pri povratku, tako je smešna vera da moramo opstati pri ovoj potpunoj ispraznosti«.

Ako je Prometej zaista »na smrt ranio grčke bogove«, pa se potom, kada je Hefestovo kladivo umetnosti razbilo jedinstvo prirode, rešio »naivnog mitskog sveta«, prelazimo iz nesvesne obrade prirode u njenu svesnu obradu, odnosno iz nepobedive umetnosti u vreme njenih pobjeda, koje ona – po Marxovom mišljenju – plaća gubljenjem značaja. (Vidi Marxov govor 14. aprila 1856, pri godišnjici People's Paperja.)

Svakako nas interesuje šta Marx misli sa tom pobedničkom umetnošću, koju sa druge strane odlikuje karakter propadanja. Nisu li te pobjede kao uspon »industrijskih i naučnih moći koje nijedno doba ranije istorije čovečanstva ne bi nikada očekivalo«, nisu li kao »čudnovata moć mašina koje krute ljudima vreme i čine ga plodnosnijim? Čini se da su te pobjede umetnosti kao »novi izvori bogatstva«, kao čovekovo »sve veće savladavanje prirode«. Gubitak značaja kao da je »znamenje propadanja koje izdaleka nadmašuje rane dane Rimskog carstva«, kao da je »glad i prekomeran rad«, »ljudska podlost« i »tamna pozadina neznanja, na kojoj tek zasje iskra nauke« i pobednička umetnost (ibid.). Aktivnost duha kao stvarna vlast nad prirodom, koja je pretpostavka našeg vremena, s jasnom iskrnom nauke i pobedonosne umetnosti, uništila je pretpostavku starih koja je bila u suštini prirode, u »mračnom neznanju« i u nepobedivoj umetnosti s (velikim) karakterom.

Marxovu tezu o pobedonosnoj umetnosti, koja plaća svoje pobjede gubitkom karaktera, moguće je porediti s Aristotelovim prividnim anakronizmom u *Poetici*, gde čitamo da »bez događaja nema tragedije, bez karaktera bi, ipak, bila moguća« *Poetika*, VI poglavlje). Kako se vidi, Aristotel govori o mogućnosti da tragedija postoji i bez karaktera, iako je ona tragična upravo zbog njega, jer se taj karakter, kao tragični junak, zapravo suprotstavlja mitskom svetu. Zato je takav Aristotelov karakter jednak Marxovom gubitku karaktera u trenutku pobedonosne umetnosti. Mitski junak ne može manipulirati s mitom, za karakter je karakteristično upravo to. Zato oznaku kakratera kod Marxa dobijaju upravo pretpobednički mitski junaci (Ahil, itd.), gubitak karaktera, međutim, znači izlazak tragičnog junaka i s njim tragične (pobedonosne) umetnosti. Besmrtni Ahil se preselio u smrtnoga Edipa i od velike grčke umetnosti ostaju još samo »oglodane kosti« (Nietzsche).

U *Prilogu* kritici Hegelove pravne filozofije Marx naglašava da su »stari svetovi doživeli svoju praistoriju u imaginaciji, u mitologiji«. Ostati u sferi imaginacije i ne prelaziti njene granice, upravo je tipično mitološko i istovremeno praistorijsko stanje čoveka. To Marx ponavlja i u *Ogledima*, jer je mitologija, za njega, nesvesno i imaginarno umetničko stvaranje, i istovremeno čovekova pasivna vlast nad prirodom; međutim, kada nastane trenutni prelaz iz praistorije u istoriju, kada se uspostavi čovekova aktivna vlast nad prirodom, tada, dakle, čovek sa slobodnom svetovnom fantazijom premaša mitološku imaginaciju. Sada, kada se »duh uperi protiv prirode«, nastupa pobednička umetnost bez značaja, jer značenje je imala samo umetnost dok još nije pobeđivala. Istovremeno, to je vreme svetske književnosti i umetnosti, kada pobednička književnost i umetnost postaju svetske pojave; to je vreme kada se čovekovo anorgansko telo – priroda sve više savlađava. Sada »pobjanje i bjanje i muze« iščezavaju, umesto svetski epohalne (weltepochend) pojavljuje se vanplanetarna umetnost i književnost bez značaja. To stanje Marx naziva »potpuna praznina koju na području umetnosti označava nastup »umetničke produkcije kao takve« (vidi: Ogleđi – die Kunst produktion als sol'he).

U toj potpunoj ispr: žnjenosti i umetnost je podređena pojmu produkcije, i umetnost je prod iktivno – pobednička umetnost. O tome je nešto bilo rečeno još u *Paris'im rukopisima*, gde čitamo da su »religija, društvo,

snežana stanirovo

uočavam

dijalektika — između dogme i slobode

milorad belančić

Sartrova *Kritika dijalektičkog uma* nesumnjivo je najveći moderni pokušaj reanimacije, rekreacije dijalektičke racionalnosti koja je unutar devijantnih oblika marksizma pretrpela ozbiljnu kuru mršavljenja, ispoščavanja i dogmatizovanja. Da li je terapija uspjela? Da li su rezultati Sartrove kritike nama prihvatljiviji u toj mjeri da sada mogu slobodno da budu polazna tačka nekih novih, *naših* istraživanja? Na to pitanje nije lako odgovoriti, i naročito ne sa jednim kratkim »da« ili »ne«.

Stvari nisu jasne, najpre zato što je čitava ta /kvazi-/ dijalektička scena na kojoj se javlja Sartrova kritika odavno već nastanjena smutljivim mitovima i idolima koji su, međutim, podjednako otporni, rezistentni na kritiku kao što i kritika, bar kad je Sartre u pitanju, zna da bude uporna u svom pogrebnom radu sumnje. Zato, da bismo znali šta nam je činiti sa rezultatima Sartrove kritike, mi, izgleda, moramo još jednom da se upuštamo u istraživanje već istraženo, ali ne da bismo ponovo, zajedno sa Sartrom, korak po korak, prešli onaj isti pređeni put čije nam je on zakučaste repere razbacao po stranicama svoje lisnate *Kritike dijalektičkog uma*, već da bismo sada, u jednom novom refleksivnom zahvatu, preko čak i najdubljih intencija Sartrove kritike, domašili, osvetlili njene neočekivane i, možda, neželjene, učinke upravo u tom svetu rezistentnog ideološkog sumraka.

Sartre je, naravno, bio sve drugo samo ne naivan, pa, prema tome, nije mogao da već unapred nema u vidu neke od mogućih učinaka vlastite kritike dijalektike. Reč je najpre o komunikativnoj kompetentnosti. Govoriti o dijalektici, to je, u najmanju ruku, značilo »petljati« se u probleme koje je privilegovano, ne samo u teorijskom, već i u praktičkom, delatnom smislu, zaposelo ili, ako hoćete, uzurpirao sebi *izvesan* »marksizam«. Da bi taj govor odzvanjao, bilo je potrebno da se probije kroz taj hermetični obruč. Sartre je hteo da piše za druge. Ali, za to je trebalo učiniti da ga drugi čuju i slušaju. On je s pravom smatrao da, u ovom slučaju, to može da se obezbedi jedino izvesnim otvaranjem prema marksizmu, razume se, uz pretpostavku da bi to imalo za posledicu i otvaranje marksizma prema njegovoj kritici dijalektike.

Otvoravanje, to je u redu, ali — po koju cenu? Da li po cenu napuštanja svih prethodnih uverenja? Sartre je platio svoj »ceh«, ali nipošto u ravni nekakvih doktrinarnih nagodbi. Ono čemu se on otvorio bila je u stvari *stvarnost* marksizma: »teško prisustvo, na mom horizontu, radničkih masa, ogromno i tamno telo koje je *živelo* marksizma, koje ga je *praktikovalo*, i koje je iz daljine neodoljivo privlačilo malograđanske intelektualce«. Ako je uopšte moguće govoriti o nekakvoj krivici intelektualca, onda bi samo pred tom *stvarnošću* on mogao da bude kriv. Sartre je često znao da sebe ili svoje poreklo »denuncira« kao malograđansko, buržoasko... Ali on nikada nije digao ruke od svojih pređašnjih uverenja, od »egzistencijalizma«, *proglašivši ga konzervativnom ili, čak, reakcionarnom mišlju, što se, naravno, od njega često očekivalo*. Ako je bio bezrezervno odan stvarnom marksizmu, tom ogromnom i tamnom telu koje je oličavalo »narodnu pravdu«, on je u istoj mjeri bio sumnjičav i kritičan u odnosu na teorijski, doktrinarni, ideološko-politički »marksizam«. U stvari, njegov stav je bio i ostao dvosmislen. Marksizam je, s jedne strane, filozofija našeg vremena koja se ne da prevazići »jer prilike koje su je stvorile još nisu prevaziđene«. S druge strane, to je filozofija koja se *zaustavila*: »baš zato što ta filozofija hoće da promeni svet, zato što stremi postojanju-svetom filozofije, zato što jeste i što hoće da bude *praktična*, u njoj se izvršio pravi rascep koji je bacio teoriju na jednu stranu, a praksis na drugu« /*Kritika*, st. 21/. Razume se, Sartre se potpuno svrstava na stranu *praxisa*. Da je to njegovo opredeljenje bilo iskreno svedoče nam njegova brojna angažovanja u najneposrednijoj radničkoj, klasnoj borbi. Ali, treba reći da je to svrstavanje i čitava deoba /između stvarnog i umišljenog marksizma/ imala, za Sartra, jedno strateško /idejno i kritičko/ obeležje.

Sartre ne samo što nije, u svom otvaranju ka marksizmu, izgubio ili ponižio svoju vlastitu duhovnu suverenost, suverenost tog na slobodu, na projektujuću egzistenciju usmerenog filozofskog uverenja /egzistencijalizma/, već je, pre, radikalno doveo u pitanje strategiju oficijelnog »marksizma« koji, svemu novom i pridošlom, daje sertifikat o komunikativnoj kompetentnosti tek onda kada se ono potpuno odrekne sebe, kada se bez pogovora prepusti ideološkoj heteronomiji. Pristupajući marksizmu, Sartre je, u njemu, i na njegovim rubovima, poveo takoreći »petokolonaški« rat oko sada već *dijalektičke* kompetentnosti njegovih oficijelnih diskursa. On je odmah hteo da pokaže da zaustavljeni, oficijelni »marksizam« jednostavno ne raspolaže tom /dijalektičkom/ kompetentnošću: ma koliko da su njemu usta puna dijalektike, on se ponaša pre kao *antidijalektika*, dakle, kao jedna praktično-inertna, postvorena misao koja teži da sve što se javlja u njenoj okolini podvrgne funkcionalnoj adaptaciji, učini pokornim pred vlastitim pravilima institucionalno-političke i doktrinarne subordinacije.

Sartre je znao da unutrašnja kriza koja pogađa marksizam ne može da se reši pozivanjem na Autentične izvore /Marska itd./ na kojima je, navodno, ovaj dat u svom čistom, pitkom obliku, da bi kasnije, u rukama pogrešnih nastavljača, bio samo zamučen. On nije bio spreman da prihvati tu igru ideoloških alibija, igru »prave« pravovernosti i stalnog, već skoro priglu-pog pozivanja na Klasičke; verovatno zato što je u njoj prozreo izvesno lu-

kaštvo zaustavljenog »marksističkog« uma: takve igre se uvek završavaju ponovnim padom u inerciju, u duhovno i institucionalno postvarenje, u neku vrstu »novog« dogmatizma. Ali, upravo zato je mnogim »marksistima« Sartrovo pozivanje na *stvarnost* marksizma, kao na onu izvornu referencijalnu tačku počev od koje je uopšte moguća kritika marksizma *unutar* njega samog, delovalo prilično *nestvarno*. Za Sartra, očigledno, ta *stvarnost* nisu bile institucije, partije, programi, ideje, učenja, klasici itd., već živi delatni ljudi, konkretni praktični subjekti u svetu otuđenja, radnici koji se bore za svoja prava.

Međutim, oficijelni »marksizam« je, ako izuzmemo njegova ritualna i, često, demagoška pozivanja na radničku klasu kao subjekta Revolucije, uglavnom *zaboravio* na tog stvarnog subjekta povesne dijalektike. A taj stvarni subjekt, da bi bio to što izvorno jeste, mora u sebi da vrati svoju egzistencijalnu konkretnost, tj. da se pojavi kao ljudska individua u svom slobodnom praxisu preko koga se tek, onda, smešta u svet definisanih vrednosti i, najčešće, gubi u tom svetu. »Treba shvatiti, upozorava nas Sartre, da čovek ne postoji; postoje osobe koje su potpuno definisane društvom kome pripadaju i istorijskim kretanjem koje ih nosi; ako nećemo da dijalektika ponovo postane jedan božanski zakon, jedna metafizička fatalnost, ona treba da isihodi iz *individua*, a ne iz nekakvih nadindividualnih skupina. Drugim rečima, srećemo novu protivurečnost: dijalektika je zakon totalizacije zbog koje postoje kolektivi, društva, *jedna* istorija, tj. realiteti koji se nameću individua; ali nju u isti mah treba da tvore milioni individualnih činova. Biće potrebno da se pokaže kako ona u isti mah može da bude *rezultanta*, ne budući pri tom pasivan prosek, i *sila totalizacije*, ne budući pri tom transcendentna fatalnost, i kako svakog trenutka treba da ostvaruje jedinstvo raspršenog umnožavanja i integracije« /isto, st. 125/. Polazna tačka su, dakle, konkretne ljudske individue, ljudi koji deluju, rade, ali ne kao sociološki, partijsko-programski ili ideološki preparirane spodobе, već kao osobe koje svoj individualni praxis i njegovu inteligibilnost pozajmljuju, pa i iznajmljuju izvesnom grupnom praxisu, tako da u svakom trenutku mogu sasvim legitimno da traže da im se on »vrati«. Zašto oni to mogu? Zato što je taj praxis izvorno slobodan; on je egzistencijalni projekt kroz čija ispoljavanja, objektivacije čovek otkriva i određuje, pa i gubi, sebe u situaciji. Da bi mogli da se otuđe, da izgube tu samosvojnost, ljudi moraju prethodno da budu slobodni!

Tu nam se, sada, već u sasvim jasnim obrisima pokazuju razmere zaborava koji svakodnevno produkuje i producira oficijelni real-politički »marksizam«. Zaboravljena je sloboda. Zaboravljena je i, štaviše, demagoški širena, propagirana u obliku zaborava, ta revolucionarna, emancipatorska mogućnost koju nam svuda oko nas, u kapitalističkim i socijalističkim zemljama, sugerise upravo poražavajuća slika materijalne i duhovne neemancipovanosti onoga što Sartre zove stvarnim marksizmom. Naravno, onda nije uopšte čudno što se ta zaboravnost oficijelnog »marksizma« vratila Sartru u obliku osude. Unoseći svoju filozofiju egzistencije u marksizam, on je tako-reći zabio prst u dogmatičko oko, u traumatski čvor jednog teškog zaborava, zaborava slobode, i upravo zato je morao biti osuđen kao »idealist« i »subjektivist«.

dok se jeza užasa spušta između zakrčljalih lopatica

željko sanader

Dolazim
kao
udar
groma
kao
krik
koji
nosi
mračnu
sahranu
u
ponoć
i
sa
bombom
u
ruci
gušim
se
u
grlima
crnih
dečaka
bez
objašnjenja
i
pojednosti

bez
sažaljenja
Držim
se
na
ivici
svoje
linije
kao
mrtvački
prst
početkom
maja
suncem
opaljen
jutarnji
porok
diže
se
u
vrelu
popodnevu
vazduh
neprotumačenih
činjenica
gomila
gomila

bi trebalo da joj služi. Kao što ni književnost ne može slepo služiti stvarnosti, tako ni kritika ne može slepo služiti književnosti. Jer, i ona sama je *pisanje*. Od kritike ne treba, kao ni od književnosti, očekivati ništa unapred određeno, a ponajmanje to da književna dela naprosto tumači, i to u okviru nekih već fiksoniranih prepoznatljivih modela tumačenja. Kritičar nema unapred u džepu svoju kritičarsku istinu, kao što ni pisac umetničkog dela ne poseduje unapred svoju umetničku istinu. I kritičar, kao i pisac književnog dela, dolaze do svojih istina tek kroz pisanje. U tom smislu kritika se, kao nikada ranije, približila književnosti.

Književnost koja odbija da služi, a istovremeno zahteva da joj se služi, reprodukuje isti onaj model stvarnosti kojeg bi htela da se oslobodi. Ona koja teži ukidanju svih trajnih hijerarhija, ne može pretendovati na to da fetišizuje svoj sopstveni položaj u odnosu na književnu kritiku, ili bilo koju drugu oblast duha.

Isto tako, književna kritika koja bi pledirala za književnost kao autonomnu realnost, a istovremeno sebe zamišlja samo kao sredstvo u službi iščitavanja i tumačenja takve realnosti, zapala bi nužno u kontradikciju. Jer, nije moguće stvarno se zalagati za slobodu drugih, ako se istovremeno uživa u svojoj neslobodi. U biti je književnost da ništi samu književnost, pa tako i književna kritika mora stalno razarati samu sebe iznutra da se ne bi pretvorila u spomenik. A da bi mogla da ništi samu sebe, ona ne može biti samo sredstvo u službi književnosti. Ako bi književna kritika bila samo sredstvo u službi književnosti, onda bi ona bila apriori smisljena i svrsishodna aktivnost sa, istina, ograničenom sferom delovanja. A upravo kritika nije takva aktivnost. Kao i samo umetničko delo, ona ne može unapred imati neko svoje fiksirano mesto, niti se ijednog trenutka može pozvati na neku svoju »trajnu prirodu«. Svoje stvarno mesto ona osvaja tek kroz pisanje kao opredeljevanje u odnosu na pisanje drugih.

Još jedna Jarrellova opaska zaslužuje pažnju, jer se i iz nje vidi koliko on pojednostavljuje prirodu književne kritike opet zaradi fetišizovanja umetničkog dela. Po Jarrellu, književna kritika je od sekundarnog značaja u odnosu na književna dela već samim tim što ona može nastati tek *nakon* nastanka književnih dela. Bez postojanja samih književnih dela, ona ne bi bila moguća. Ovo zdravorazumsko zapažanje, međutim, ne pomaže mnogo da bi se shvatila priroda književnosti i književne kritike. Jer, pitanje šta je bilo prvo: književna kritika ili književna kritika? – zapravo ništa i ne problematizuje. U krajnjoj liniji, ono se svodi na pitanje tipa da li je na početku bila koška ili jaje.

S druge strane, čak i ako prihvatimo Jarrellovu zdravorazumsku tezu da je najpre ipak morala da bude stvorena književnost pa tek onda književna kritika, to još ne znači da se ova činjenica može uzimati u apsolutnom smislu. Jedno književno delo, na primer roman, koje nastaje u ovom trenutku, sasvim izvesno prethodi svakom mogućem književnokritičkom tekstu o njemu samom. Ali, to delo ne prethodi i književnoj kritici uopšte. Štaviše, ono nastaje na fonu one svesti o romanu koju je izgradila ne samo dosadašnja romaneskna proizvodnja, nego i dosadašnja književnokritička misao. Dakle, ne samo dosadašnje iskustvo književnosti, već i književne kritike, aktivno sudeluju u nastanku književnog dela. Otuda i teza da književno delo može nastati na nekoj nultoj tački duha, s one strane književne kritike i

kritičke misli, jednostavno ne stoji. Cilj ovakvih zapažanja je da se mitologizuje izvorni prapočetak književne reči i da se tako književno delo, kao ono što je bilo na Početku, za sva vremena postavi iznad onoga što je nastalo nakon Početka, to jest, u ovom konkretnom slučaju, iznad književne kritike.

Kao što smo nastojali da ukažemo, kritika je nužno iracionalna jer je *pisanje*, dakle, sam njen tekst, iako diskurzivan, istovremeno je i te kako iracionalan. Takođe, ona na čitaoca, iako se izražava diskurzivno, ne deluje isključivo svojom racionalnom komponentom. Naprotiv, kao što smo videli u slučaju Jarrellovih opaski i razmišljanja, prosto je neverovatno sa koliko se iracionalnih želja pisci i čitaoci prema njoj odnose.

Mogli bismo reći da se kritika opravdava ne samo time što se od nje uvek nešto očekuje, nego još više time što ona nikada ne ispunjava do kraja opseg tih iščekivanja. Samim tim što ona nagoni čitaoca da od nje nešto očekuju, ona, poput književnog dela, deluje ne samo na svest, nego i na podsvetne čitalaca. Ona podstiče želje i izneverava nade, ostavljajući čitaoca u krajnjoj liniji samog, kao što ga samog ostavlja i umetničko delo.

Kritika je navikla da prikriva svoju iracionalnost samim tim jer se izražava diskurzivno. Kako se nikada do kraja ne iscrpljuje u svojim pojedinačnim zapažanjima i sudovima, njen cilj (smisao je upravo u njenom ispisivanju) pisanju, a pisanje je po svojoj prirodi iracionalno. Komunikacija koju ono želi da ostvari je uvek tek projekat komunikacije, tek njena zamisao, želja. Otuda je pisanje iščekivanje, opipavanje sopstvenih želja u onome što nazivamo institucijom literature. Pisanje je proizvodjenje iracionalnog, iracionalno je proizvodjenje pisanja. To važi za svako pisanje, pa i za pisanje književne kritike, tog prividno najracionalnijeg žanra u instituciji literature.

Kritika je do sada, po pravilu, bila više zaokupljena racionalnošću svojih metoda negoli iracionalnošću egzistencije koja, hteli mi to ili ne, kumuje pri izboru svake metode. Ali time što prikriva svoju iracionalnost, ona nije ništa manje iracionalna. Možda bi priznavanjem te iracionalnosti kritika i izgubila deo autoriteta na koji je navikla, ali bi, istovremeno, dobila na autentičnosti, samim tim jer bi se daleko više mogla ispoljiti kao *pisanje*, kao subjektivno traganje i svedočenje. Ona koja tako često voli da odmerava stepen tuđe (umetničke) koherentnosti, trebalo bi da najzad progovori o svojoj sopstvenoj nekoherentnosti, ali ne kao o pukom nedostatku, već kao o samom preduslovu i elementu pisanja. Pisanje izvire iz bitnih nepodudarnosti i ne može do kraja ispuniti nijedno iščekivanje. Zato ništa ne može da bude *napisano*, postojati i postojaće uvek i samo *pisanje*. Kada je reč o književnoj kritici, te bitne nepodudarnosti ne mogu se svesti samo na napodudarnost metode sa objektom analize; ništa manje od toga, u pitanju je nepodudarnost egzistencije sa egzistencijom, ili, kako bi rekao Dušan Matić, »nepodudarnost života sa životom«. Nema zaustavljanja egzistencije, pa ne može biti ni iznalaženja neke idealne metode. Sve dok se zaista živi, ne može se zaustaviti proizvodjenje iracionalnog i uslovljenost iracionalnim. Za kritiku, literatura nije tek neki neutralni »materijal«, ona je pre svega egzistencija koja hoće da govori i koja se materijalizuje u materiji izgovorenog jezika.

Doba kritike koje je Jarrell slutio i kojeg se toliko pribojavao, po našem mišljenju, nije došlo, a ni mi, baš kao ni Jarrell, ne bismo želeli da ono ikada dode. Ono što bismo, možda, mogli priželjkivati je *doba slobodnijeg pisanja*, pisanja oslobođenog krutosti žanrova i rutine života.

noć/jutro

mirko žarić

MALA NOĆNA MUZIKA

Zavijaju psi i cvile mačke u kvartu;
Ljubavnici izvršavaju svoje zadatke
Smerno trošeći noć.
Duše njine hitaju za onim što im se mili
I užitke pretvaraju u nežne sklonosti
Vozovi prolaze pokraj naselja
Hitaju, sigurnim, svojim pravicem,
Putnici se u njima raduju
Ništavnim malim dobrima;
Bože iz kojih se udesa –
Iz kojih razvalina vraćaju
U stručnim, staničnim, tavernama
Kasni gosti i čitači voznih redova
Ispijaju svoja izmoljena pića
U bolnicama se neprestano radi;
Na polju života i polju smrti,
Ovde se dobro sagledava
Dvostruko kretanje mučice patnje.
Ostali svet spava,
Sniva veliko bogatstvo,
Ne znajući da je put

Od ljubavi do savršenstva
Uzak i pust u vremenu.
Zavijaju, dakle, psi i cvile mačke u kvartu
Ljubavnici izvršavaju svoje zadatke
Smerno trošeći noć
I tako se do zore
Besomučno svija jad.

RĐAVO JUTRO

Rđavo kad osvane mi jutro, izadem među narod,
Upotrebljavam veštine naučene tokom noći;
Posmatram, nevesto probuđene, prolaznice
Skrivajući pogled, dramatično ispraćam njihove senke
Niz pustoš ulice. Čitam novine i strasno ljubim život.
Potom uđem u malu apoteku, snabdem se lekarijama;
Otvorima preko potrebnim svakom uspešnom čoveku.
Gledam skupocenu robu po izlozima i trudim se da ubedim
Samoga sebe, ko neko atinski pedagog, slavni Ksantipin muž;
Hvaleći se bogu kako mi ništa od toga nije potrebno!

Rđavo kad osvane mi jutro, izadem među narod
Lice ulepšam najbolje uvežbanim osmehom
Svima nazivam dobro jutro, izaberem pogodno mesto,
Snimam neourouzu stanovništva, upisujem je u bilten,
Revnosno završavam posao, ostavljajući za nasladu popodne.

Krenem ka pevaonici, raspevavam hor, držim napetost,
Zatvaram radionicu. Slavim Hijeronimusa Boša i Pitera P. Brojgela
Jer pokazaše neprimerenu uljudnost i uzdržanost;
Slikajući ljude, žene i omladinu na trgovima i prometnim mestima
Tog jutra 2. aprila leta gospodnjeg 1981. u mojoj provinciji.

die vier jahrezeiten

goran mimica

Kada je u poslednjoj sceni shvatio sve o krvi i prašini, bilo je pro-kle-to-je-be-no kasno, kao što je za sve, još pre bilo kakvog početka, uvek kasno.

DEO PRVI (od VI do IX)

U pravougaonim snopovima sunca lebde čestice prašine. Lebde i neprestano kruže, kolaju kao krv. Sve to podseća na staklenu kuglu koju okrenete naopačke i onda pada sneg, zima je i sve deluje toplo i pitomo. Dah ostavlja maglu na oknu i kaži prst crta neodređenu šaru. Kad magla nestane, trag prsta je i dalje vidljiv.

Sada je avgust, roletne su spuštene. Posteljina upija vlagu kože i svaki pokret je nova mrlja na čaršavu. Prepuna pepeljara širi težak smrad. I on se vidi u snopovima, usporava kolanje krvi.

Volja i želja. Prva ne dobija ništa, druga kupi sve. Mnogo energije uzaludno utrošene na san. On cedi atome i kao slamčica srce poslednje kapljice po dnu čaše. Ima tu više vazduha nego tečnosti, mnogo više mašte nego pravog ukusa.

Zrake izazivaju čudne vizije. Sati i sati provedeni u nemom kruženju sitnih čestica, sve dok sunce ne bi zašlo i počela dosada koja se podnosi zahvaljujući novoj zori. U svitanje, svaki put, ponovna spoznaja o moći nesvesnog i nemoći svesnog. I...

DEO DRUGI (od IX do XI)

Počele su kiše. Mrlje na čaršavu su nestale i pokreti su se mogli slobodno činiti(?). Započela je nova igra, isto tako spora kao i prethodna. Nova je bila samo nijasna tuge koju doba kiše uvek nosi. Nju je čutio u jednoličnoj, a u isto vreme prebogatoj muzici kamena, lima, kore i zemlje. I što su tonovi bili raznovrsniji, to je više tonuo u mir, u tišinu svesnog, koje jedino reaguje na impuls sna. Taj mir nije bio rezultat energije. Otupljujući i užasan po prirodi, on teško da je imao nekog smisla. I...

DEO TREĆI (od XI do III)

I opet čulo sluha. Zima. Vetrovi su imali mali tonski raspon i siromaštvo harmonije. Retka odstupanja od osnovnog tonaliteta i neprijatan zvuk drvenih roletni, to je bio sav repertoar severa. Sa sobom je nosio belu boju, nimalo toplu, pretačući se, ponekad, u teško sivilo i poprimajući oblik beskrajne ploče. I tu je bilo hrane za njega.

INTERLUDIJ

Voda je tekla dole, pod prozorom, potoci su se slivali niz trotoare i nestajali u rešetkama. Iza sivila se nešto menjalo. Periferni snovi su se slivali u glavni kanal, njegov nivo je rastao, a huk postojao glasniji. Znao je da proleće nije daleko. I...

DEO ČETVRTI (od III do VI)

Na uglovima usana titrao je osmeh. Zatim su se videli zubi i odmah iznad njih desni. Žuti pravougaonici su doneli hiljade boja i sa njima mirise. Sva čula. Krv je hvatala ritam čestica, kolajući sporo i neumorno, večno u ciklusu. Upravo je jedan bio završen i nije imalo smisla čekati ga ponovo. Verovao je u njegovu večnost. Jasno je video da je tajna u tim zrakama. U njima kruži krv, fina, neuhvatljiva prašina, i upravo ona prva pada u oči, ceo utisak dolazi od nje.

Pravilni oblici na blistavom parketu brzo su upijali crvenu mrlju koja je rasla, krv je postajala prašina i, dugo zatim, nestavljala svoje večno kruženje zarobljena oblikom samo na prvi pogled.

polje u polju

zoran marjanović

STRUK (PASSIV)

kuk mekan oblinom opasan
zlatom skriven reljef nesmiren
bljeskom ruku upijen

strašću zariven
očnjak
lakoćom zakiven
suzama zaliven
krhkom miru pokoran

POLJE

polje u polju gledano iskosa
leži na sebi
napolju polje – tihi vidik
u kom trunu moji kukuruzi
elektricitet, vode
i dualizam.

razgovor u polju slušaju svrake
ja ih svojim strašilom zasmejavam.

okopneli osećaj sad dekor
postidjen prstima stvara.

ALUVIJALNA

ova nedelja su snežni dani
kao i nedelja popodne.
I nije uopšte bitno
hoćeš li /?/
prvo: levom
ili desnom nogom istupiti.

nešto je malu sivu pticu
snažno poljubilo
bilo je malo perja
i krvi u tačkama.

ćutim

vladimir valentik

MOJ DUD

poneti teret
duševne samoće
svakodnevna svakodnevnost
mi nalaže
moja istina
o smislu života
pri svetlu svica
se razlaže
hej, dude moj

pokorno ćutim
pred tajnom smrti
i vozim se
na splavu života
ništavilo
horizont ljudskog života
senku svoju na mene
baca
hej, dude moj.

nagrada omladinskog časopisa Yzlet za 1983. godinu

POBAČAJ PRVOPOČETKA

vid moj pogled na prvopočetak
odobrava
smisao svoj čezne u njemu
da napipa
i vidi na obzorju samo
izmet neba ponovo bazdeći
i vidi sklip
na licu jutra
psujuć
svoje
rođenje.

zavesa se diže
šušajući
neodređenim osmehom
adresiranim saznanju.

izmetu se obradovao zlatokop

pobačaj prvopočetka je na početku
uzalud je moždane vijuge naprezati
čir svoj na tuđem telu
više nećeš prepoznati

pobačaj zametka zdravog ludila
kukavičluk duše je rasklimao
izdvajam iz mogućnosti stvarnost
blebečem gluposti
razglabam fosilne priče
upio sam iskustvo iskustveno
usne mi se pomeraju u pozadinu lica
slika se muva po ustima
jezik je stekao premoć
ja znam
medice mi mede zameđuju

pređaću se moći moje noći
na usnama će mi počinuti
greh.

Sa slovačkog preveo autor

nokturno

đorđe kuburić

ONA. DOLAZI iz
daleka. iz –
ranja, iz –
vire. i iz –
liva se. i razliva
se. kao svet-lost sa zvezde. zemlje. terra est stella.
kada dođe, nemirna
je. leluja tamo amo. kao sveća. sreća. muzika,
musik.
elne kleine nachtmusik.
iznenađuje me svojom neozbiljnošću. i
ozbiljnošću. ali
uvek je tačna. i stalan.
stajna.
iako ponekad gruba.
iako ponekad nežna.
kada je najlepše pokvari sve.
odlazi tiho. i krišom. kao lopov. kao reka.
od –
liva se,
od –
vire.
pogleda me još jednom. brzo, upitno. i
nestane u jutarnjem svetu-lu.

MACHINA.

ČUJE SE. OTKUCAVA,
PULSIRA.
SPORO. I BRZO. ali
pravilno. pravilno
kao tanka, zašiljena linija što
proteže se duž kičmene moždine. (i dalje)
axis mundi.
vremenom (vremenom
što kuca. kao sat. kao srce.)
linija biva zaobljena
sve više
sve brže / sporije (ali pravilno) i
vori krug
vez početka i konca.
krug što obrće se oko pulsirajuće
ose.
sata. vremena. srca

hod

rale nišavić

OBNEVIDELO USTROJSTVO

za V. V.

Nudili su razložno ustrojstvo
bele zidine – ivice u znaku krovova.
Karpati su osobeni, nemaju oni oblikovano
čelo – čista je to magija sna
zbir zbira: Drhturenje uma.

Odgonetnuli bi veštinu kad se pogledi prazno
spuštahu niz prozore – kao planinske senke;
Kao crni hleb niz ždrelo.

Zna mladost jedninu puta – jedninu svodova
Uverena u obnevidelost ustrojstvo
Nudila bi razum pokazivala ruke.
Bez vredno se pozivati na zbirove reči što će
rastvoriti put.

2

Primireni u zatočenim razlikama skupljali bi
zenice
Znano je ko živi u zaklonu s pogledom u istrošen
dan

znano kao danima žvače hleb i vruću čorbu iz
plastičnog čanka.

Kome je još do prirodnosti – do uživanja.
Nužno se kloniti pogrđnog znanja – neugodnih
mrlja.

Ako blistaju mrlje, belasa mulj,
menja li se vučje pravo na ovcu?
Preostalo je veče – treba isprati uboge košulje
ušiti jedine čarape...

U razdaljini ruku okoštava se razlika

Glas se pretvara u prašinu
dve ruke su samo za jedna usta
Okoštava razlika između ruku – ruku i očiju.

MARTOVSKI HOD

konjoviću

Preko trga hoda pomično

Nogu pred nogu
U svevelikom martovskom popodnevu
Zatvorismo vrata na galeriji
»Milan Konjović«.

Ostadoše utišani trotoari
Sve je neizbežno – ponavljam izgovorene
reči o velikom pesniku Veljku Petroviću.

Klanjaju se tornjevi

Drhture krstovi na Katedrali
Tihano graditelj otvara kretanje
Obasuto martovskim suncem – vetrom, vetrom
Brižnom zemljom – vodom
Igram uzorane ravnice...
(31. mart 84. Sombor)

velike duše prošlosti

stojan kostić

Otkrivaju puteve,
Zemlju mrtvih.
U svim oblicima
Jesu i nisu.

U praobluku kosmičke materice
S mlatilom u rukama,
Stazom koju nikad ne možeš preći,
Rešavaju crnu petlju
Planetarne putanje:
Velike duše prošlosti.

Smrt im je igra
Da se lako okrepe.

opsesija

danilo jakanović

KOLIKO REČI

Koliko se reči
U svetu izgovori
U toku smo jednog dana
Koliko se reči
Izgovori u momentu
U kom ja izgovaram
Ovu poslednju reč

Može li se sve to sabrati
Može li sve to
U jednu knjigu da stane,
Može li neko to složiti u slog

ZAVEŠTANJE

Lik
Koji mi stvara pomisao na Vijona
Ne mora da bude njegov lik

Moje sećanje ne može
Da dosegne u prošlost
Tako daleko
Da bih sasvim siguran

Ali glas
Koji prati tu sliku
Isti je onaj glas
Što izbija iz stihova

OPSESJA

Ponekad sam tako opsednut smrću
Da me prosto strah
Da moj izazov neće izdržati

Ja i o životu malo znam
Ali nagađam
Pa mi se može dogoditi
Da moja saznanja
U času istine
Zazvone u prazno

Kako sam ponekad opsednut istinom
A tako malo znam

savladvavanje sile zemljine teže

helena šantić

Postajem žrtva
pravilno ugrađene zemljine teže.

Zbog spoljašnjeg dara
slavili su moj dolazak
kao rođenje Erosa,
a ja sam od Lamije još znala
heroju da zamenim lik
nudeći mu svoje oko.
Nema bolesnijeg neprijatelja
od nepisanog pravila
za uspešno držanje u životu;
hajde da mrtvima prepíšemo naočare
– poboljšaćemo im smrt,
a ondaćemo u ogledalu
umesto njih
videti lešev nasmejani lik.

Istina o zemljinoj teži
kao opit na meni dvoilčnoj,
šta je to u odnosu
na trostrukost izgaženog svetla.

žed

radovan jeknić

POVRATAK

Prespavam noć
i jutrom
rekom pozdravi
svoje mrtve
tikva
vodom napunjena
ako se ne vrati
rekom još jednu
Velika Žed
sipaj niz kamen
za sedam godina
sedam puta više
ako ti zajaze
put
ti ponesi cvet

ŽED

1.

U hodu
raskriljenih želja

sa zvezdama odavno
u vrtu
da pobediš
jednom ružom
vreme

2.

kušanje na Povratku
boginje zaspale
s one strane kraja
zaboraviti
da li vraća ili davi
biljka neverna
i bez blagosti

(perunika)

Oštrica što nikad
ne padne
između predaha
u činu ljubavi
kada ti nestanu reči
vatra utihne
za kratko
ogłosi se
strelom što vibrira
sabljarko odpaši se
uz zveket
čuvaj uvojke
dojke i modri cvet

rusalje

živko nikolić

pospi bunar

što te zdalo
u bunarsku se tamu
skrilo

mladim žitom
santrak pospi

uz padinjak kad se
magla izvije

kad čudno vrana prihne
a veče je blaženo

okolo žita prosutog
ima da kruže
seni nedohvatne

sve što rodi
ima da prerodi
veseli se
raduj

RUSALJE

pod golemu špilju
odkut teče potok osvećeni
u slavu buđenja podimo
videti kako nenadano
žene u teški padaju san
kako nerazgovetno nešto kazivaju
šta bivalo
šta će tek da biva
u koje će drvo gromovi
u koja ognjišta studeni
davno upokojene pitaju
videti kako se
zasenjeni približavaju
kako ih vučjim plaćem
sna tog oslobađaju

kao lomni golub

srboljub mitić

1

Na brdu čovek ka usamljeno stablo
Na brdu čovek sa raširenim rukama
Na brdu čovek kao razapet

2

O pesmo o lutna sveputice
Gde skrim mi reči one
Nadreči silovite

3

Ili me neduh noćas jaše
Ili me vodi
Neum u nedan

5

Izbavi me jaka noći
Odvedi me
U san lisni

18

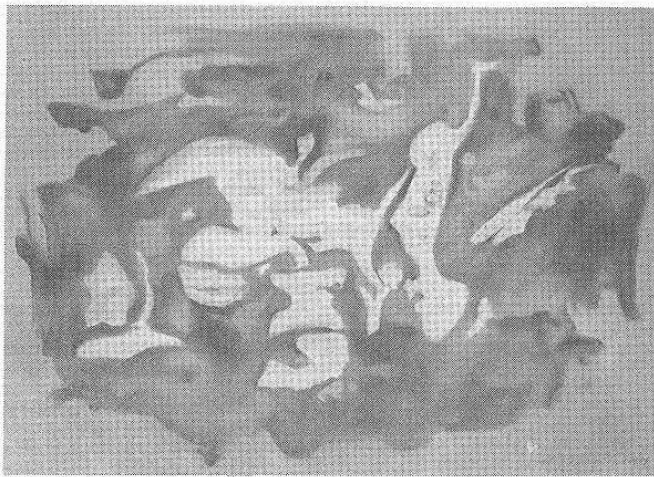
Uzimam pregršt vlažne crnice stiške
U zemlji kost ljudska i zrno žitno
Sve prećutati

21

Ubi mene dan crn
Ubi mene dan mrk
Satr mene san zao

47

Svi ako u britko sazvučje pesme uletimo
Velike će se u visinama
Dogoditi promene

dramatična rastrzanost, 1980/81

Moja teza iz akademske besede o temi »Priroda, čovek, slika« vrlo je jednostavna, iako je sam proces tih odnosa vrlo složen. Hteo sam da ukazem na činjenicu, u prvom redu, da je slika, kao nova, treća realnost, uvek nastajala kao plod odnosa čoveka prema prirodi, i da se taj odnos nužno menjao tokom nastajanja slike, od prapočetaka do danas; zbog menjanja uslova življenja čoveka, odnosno društvenih i drugih uslova. Koliko je to uspelo, zavisilo je od mnogo čega; od mojih sposobnosti i stečenog iskustva i znanja, svakako, ali i od ograničenog vremena, jer tema je ozbiljna i zahteva znatno opsežniju studiju.

● **Šta mislite o današnjoj savremenoj umetnosti, tj. o odnosu današnjeg umetnika prema prirodi i društvu?**

— O savremenoj umetnosti mogu da razmišljam samo široko, što se ređe čini, u sklopu velikog analitičkog perioda u kojem živimo. Taj period doneo nam je i donosi mnoštvo umetničkih izraza kao posledicu krajnje individualnosti. Oni provereni, preživeli, ući će u riznicu buduće umetnosti, do koje ne mogu da znam kada ćemo stići; a oni koji su bili samo pokušaji, kratkovremeni, to će i ostati, bez uticaja na buduću umetnost. Neki naši tumači umetnosti, više improvizatori nego studiozni, kad govore o savremenosti, gledaju obično usko, i vide je samo u trenutnim »trendovima«, koji se, većinom, vrlo brzo smenjuju, izližu, i nestaju za godinu-dve. Takvo gledanje je ograničeno i malo ima izgleda da preživi; a primera za to ima dosta, baš u našem vremenu. Istinski savremeni umetnici, koji strpljivo koračaju i u postepenom zrenju stvaraju svoj svet, obično se ne povinuju takvim trenutnim trendovima, jer za to nemaju ni potrebe, ni vremena. Zbog toga, dosta često, ostaju izvan ozbiljnog razmatranja naših površnih tumača savremenog izraza. Sasvim suprotno nego što se to čini u svetu u kojem se respektuje izvornost sveta umetnika, njegovo dugo produblivanje, jer drukčije i ne može. Izvanredan primer je Morandi u Italiji, koji je dugo varirao jednu temu, a stvorio veliko i svuda priznato slikarstvo. Primera ima još, i u svetu i u nas. Hoću da kažem da su neki naši »tumači« vrlo nestrpljivi, a samo stvaranje pretpostavlja veliko strpljenje, o čemu su govorili i veliki revolucionari u savremenoj umetnosti: Brankuš, Matis, Brak, i mnogi drugi, na osnovi i svojih i tuđih iskustava.

Što se tiče odnosa današnjeg umetnika prema prirodi i društvu, o tome postoje određene zakonitosti, o čemu sam već delimično govorio, i o čemu umetnici izričito svesno ne mogu mnogo da odlučuju.

● **Kad biste sami sebe intervjuisali — na koje biste još pitanje rado odgovorili, ili: koje pitanje najčešće postavljate sebi, ili konačno: šta biste još želeli dodati ovom razgovoru, po Vama bitno — a da Vas nismo pitali?**

— Jedan intervju, svakako, ne može iscrpiti brojne probleme u savremenoj umetnosti, niti moje odgovore na sve što biste me pitali, ili kad bi se sam pitao.

Postoje dva problema, pored ostalih, kojih se teško oslobađamo, a mnogo i ne pokušavamo, nego ih, čak, i dalje uspešno negujemo. To je, u prvom redu, naš mentalitet kratkog daha; i drugi, naše kolonijalno ponašanje. Mentalitet kratkog daha ne dozvoljava našem čoveku, pa, naravno, i umetniku, da korača u svom radu na dugačke staze, jer za to treba stalno akumulirati, puniti se snažnim doživljajima koji pale nove impulse. Sve okolnosti, ukoliko nisu u pitanju jake ličnosti, idu na to da dah ostane kratak. Mi, vrlo često, otpisujemo ljude čije zrenje tek treba da počne. To je karakteristično za skorovejce.

Sve što se u umetnosti dogodi u svetu, bilo na kojem kraju ili u sasvim drukčijim uslovima, a mi moramo istovremeno imati, primeniti, bez obzira da li to nama odgovara ili ne. Pelcer se odmah uzima, makar on ubrzo uvenuo. Sve to radi toga da bismo svetu, po svaku cenu, pokazali da smo u toku događaja, da ne zaostajemo. Druga stvar je obaveštenost, jer svet je postao mali, i ona je svakog trenutka moguća. Međutim, obaveštenost je potrebna, čak nužna, ali za veće vlastito pouzdanje i lične puteve svakog pojedinca, a time i naše autentične puteve. Kolonijalno ponašanje pozdan je znak provincijalizma.

Razgovor vodilo: **Dragan Pejić**

brava

stojan berber

OTOK

Na njega može da stane
samo naše stopalo,
a to nam je dovoljno
da skočimo
na drugi kraj zemlje,
a možda i do zvezda.

ZAKON

Zatvoriti se u se,
zabraviti,
ostaviti samo puškarnice,
da neželjenog gosta,
da suvišnog prijatelja,
da klicanog i neklicanog
možemo ustreliti
pre nego on nas.

ZVER

Nju treba sa svih strana
zatvoriti,
izlaze joj zaprečiti,
sabit je u sopstveni oko,
ispružene šape zgnječiti,
potom je dokrajčiti
kao svaku zver.

SPLAV

Ona nas ne plaši
iako je mnogoljudna,
jer nema tih splavova
kojima bi
doplovila.

OKLOP

Ona je deo nas:
govori istim jezikom,
spava na istim jastucima,
pokriva istim ženama,
sanja iste snove,
puca iz istih automata.
Ona je neuništiva:
naš oklop doseže do nje,
a možda i nešto dalje.

potop

ljubica ostojić

Odjednom se navuče mrena
Na mesečinom obasjano nebesko oko;
Zlokobno se more podiže visoko,
Još na tren bljesnu Grada sjena!
I srušio se, kao od papira da je
Sazdan bio, treskom koji sve slama,
I smrtna krika, prekri se valinama!

Zlokobno je more urlalo:
U izbe, u katedrale upadalo,
Mrveći sve u mrklom mraku...
Padahu ljudi u sred morskih tmica:
Bez maski, odječe, udova i lica...
Te sudnje noći u tmimi,
Te sudnje noći Anno Domini...

A naspram noćnog pakla,
Kao da se na pučini pomakla:
Zelena hrpa svetlucava krljučti,
Gasnući srrahotna u poslednjim pogledima,
Jeziv krik obličeci u poslednjim gracajima;

Padode palače, razlomiše se trgovi,
Strepoštaše se zvonici i gradski zidovi,
Vrt je gosparski u mukama izdisao,
Dok je uvis korijenjem štrčao...

Grad uz more je nestajao,
Povijajući se i lomeći,
Proklinjući i moleći:
Postojao, stajao čas prije, jao...

Dok se zlokobno more,
Crno, k planini uspinjalo,
Nešto se na pučini ljeskalo,
Zeleno, pomicalo se gore:
Stravično izrastalo...

Komade Grada uz more
Već je plutalo k pučini,
A planina u ponovnoj mesečini
Kričieći se propinjala,
U ludom strahu zazivala
Nerazgovijetnim stijenjem:
Pokajte se u času sudnjem!
Cio prostor gromko ječi...
No nikog više ne bijaše od riječi,
Te je i potop crni začutao;
Tu gdje doskora
Grad bijeli uz more bijaše:
Zlokobna provala mora
Krhotine stravične njihaše
I u crne vode uvijaše...

A gdje se ponovno svijetlila pučina:
Nešto se grđno i zeleno ukazivalo,
Vlažnim krljučtima čudesno ljeskalo,
Kao da se ostrvo izrodilo iz dubina,
Kao da glasi neki čak do ovdje huje...
No nikog više ne bijaše,
Do more stravično i zlehudo,
Da vidi i čuje to čudo
Što pod mesečinom dozivaše...

Peto moguće pitanje je kako projektovati strategiju tehnološkog razvoja a da se uspostave skladni odnosi između fundamentalnih i primenjenih istraživanja. Kako razvijati znanja u društvenim, prirodnim i tehničkim naukama da se optimalno iskoriste svi mogući resursi, u koje, pored onih uobičajenih, treba sve više uključivati društveni sistem, obrazovne potencijale i strukture, međunarodne ekonomske i političke prednosti i niz drugih. Poseban problem je, svakako, kako obezbediti da razvojne tehnologije postanu ključne karike pretvaranja naučnih znanja u konkretne oblike proizvodnih i društvenih promena.

Šesti problem je problem društvenog upravljanja tehnološkim razvojem. Tehnološki razvoj je do sada u nas smatran delom opšteg ekonomskog, pa i društvenog razvoja. Sada postajemo sve više svesni činjenice da postoje dosta složene veze između društvenog, ekonomskog i tehnološkog razvoja. Da bi se tehnološki razvoj, da bi se strategija tehnološkog razvoja mogla realizovati (kada se donose), neophodno je razviti, u okviru samoupravnih institucija i u okviru društveno-političkih zajednica, mehanizme, oblike upravljanja koji će omogućiti da se usvojena strategija tehnološkog razvoja realizuje. Ne treba pri tome zanemariti ni dinamičke aspekte tehnološkog razvoja, koji podrazumevaju stalno praćenje, ali i izmene i prilagođavanje strategije tehnološkog razvoja nastalim društvenim, ekonomskim, političkim i tehnološkim promenama.

Sedmi problem je kako vrednovati neusphe, promašaje, gubitke i nesavršenosti tehnološkog razvoja. Postoji objektivna protivrečnost između kratkoročne maksimalizacije dohotka radnih kolektiva — što može da tera radne kolektive na izbor takve tehnologije koja će zagađivati sredinu, stvarati veći broj invalida rada, ići na veće izrabljivanje fizičke radne snage, na veće korišćenje nekvalifikovane, naročito ženske radne snage itd. — i društvenih opredeljenja po kojima takva kratkoročna maksimalizacija i materijalno i razvojno može da bude i jeste kontraproduktivna. Pored društvenih mehanizama koji deluju u samoupravnim globalnim, ali i posebnim društvenim odnosima, treba iznaći kriterijume za vrednovanje tehnologije sa stanovišta celine društva, a da se pri tome ne negiraju ili umanjuju kriterijumi ekonomskog vrednovanja.

Pitanje realizacije stava iskazanog u *Osnovama za strategiju tehnološkog razvoja* — da treba imati takvu strategiju koja će obezbeđivati tehnološki razvoj, ali će braniti naše društvo od inostranih centara tehnološke moći — zahteva posebnu razradu. Pored kriterijuma vrednovanja, koji treba da budu osnova za određivanje koji su oblici tehnološke saradnje nužni a koji nisu, ovo pitanje zadire u bitna stanovišta društvene, ekonomske, političke i tehnološke nezavisnosti i suvereniteta. Pitanje je na koji način očuvati taj suverenitet a da se pri tome na administrativan način ne onemogućava inicijativa svakog kolektiva da razvija onu proizvodnju koja je u okvirima naših opštih opredeljenja prihvatljiva, pa samim tim i da preuzima i razvoja one tehnološke veze koje će takvu proizvodnju da pospešuju.

Strategija tehnološkog razvoja ne može i ne treba da razrađuje sva pitanja društveno-ekonomskog razvoja, ali ona mora da odgovori bar na neka ključna pitanja. Pored navedenih, čini se da je bitno i pitanje celina ekonomskog vrednovanja tehnologije u našem društvu. Naime, kako pojedinačna tehnologija treba da bude društveno vrednovana? Pošto su društveni i samoupravni dogovori jedan od ključnih instrumenata samoupravnog organizovanja, naročito u širim društvenim odnosima, pa i u usvajanju strategije tehnološkog razvoja, postavlja se pitanje kako njihove sadržaje vrednovati sa stanovišta ekonomskih kriterijuma. Ko, dakle, snosi društvenu, ali i ekonomsku, odgovornost za uvođenje pojedinih tehnologija? Da li je dovoljno da je jedna tehnologija isplativa po broju novih radnih mesta, po ukupnom dohotku datog kolektiva, po obimu ostvarenih deviza, ili ju je nužno vrednovati, pored navedenih kriterijuma, i sa stanovišta ostvarivanja nezavisnosti, razvoja samoupravnih odnosa, realizacije ekonomskih interesa društva kao celine? Itd.

Sva ova pitanja, i niz drugih, nesumnjivo, ne mogu se rešavati niti odjednom niti naprečac. Nužna je, međutim, svest o tome da je neophodno da nauka načini rangiranje, redosled tih pitanja i da se svestrano, koristeći sve potencijale koji nam stoje na raspolaganju, pride njihovom operativnom rešavanju.

atletska staza

miodrag petrović

MUVA

Jedna muva ne da mi da zaspim svu noć.
Toliko sam ih pobio ovih dana a jedna je ipak ostala.
Hvatao sam ih na stolu,
na kolenima, po knjigama,
na kosoj strani ormara, na ramenu Dare Sekulić.
Na crvenom omotu Hajnea jedna je ipak ostala
i smeta mi, i ne da mi da zaspim.
Zalud ostavljam upaljenu sijalicu i gasim je.
Zaleti se u moje uvo, sleti na nos,
na tabane, u kosu!
Nade zgodno mesto i uznemiri me.
Muvo, ubiće te, muvo!
Izadi kroz moj prozor!
Evo, razmakao sam ti zavesu! Nadisao se čistog vazduha!
Izadi sad i pusti me da zaspim.
Ja treba da sam odmoran jer sutra radim od 6,
imam obaveze.
Ne zuji mi oko uva. Ja nemam uši!
Ne pevaj mojoj duši, ubiće te praznina!
Izadi kad te lepo molim.
Ako ti nećeš, skočiću ja kroz prozor.
Lepotice moja, samo ću zatvoriti oči i gotovo.
Zverko!
Odraću te, zverko,
Gde si?

ATLETSKA STAZA

Najveći deo života provodim
zaradujući za život.

Osam sati radim.
Poslušam vesti, ispijem pivo, smišljam
sa ženom kako da vratim dugove.

Kroz sobu moje bašte vidim prozor!

Čist i besprekoran narod
oslobađa se nade i očekivanja na stadionu!
Gle, slaveći pobeđu svog tima, ljulja se tamo-amo
naklonost svetine.

Klečeći slavni momak zavezuje pertlu na cipeli.
u transu, pored tv-a, krater u duši moje žene
postaje tesan za radost i jadikovanje
onih koji su pretrpeli poraz.

To se obično dešava nedeljom! I o tome
pričamo za ručkom!

Oči žene posmatraju me nezadovoljno.

— On je mladić! A ja sam u njegovim godinama
bila devojčica! —
I tako.

Šest dana po osam sati radim. Do sad sam popio
bezbroy piva. I u svakom trenutku imam odličan
pregled situacije u svetu, mada inače izbegavam
da zalazim u njegove probleme.

Jednom mi se omaklo: Svet ima probleme i
ti problemi su moji, ali moji problemi nisu svetski.
Moju ženu je počela da nagrizava sumnja. Ali, zaista,
šta se može tu učiniti?!

Noću, žena i ja,
sklupčani kao zmijske, vodimo ljubav na podu.
Ponekad odem na sportski teren.
Sportski teren je ograđen živom ogradom,
a unutra atletskom stazom

SRCE

Srce knjigovođe je u proseku
ugroženo stalnim sedenjem u stolici.
Potrebno je da se snabdeva dovoljnom količinom kiseonika.
Ah, to smo već čuli.
Narod kulja ulicama i svakog jutra odlazi i
vraća se s posla.

Sve je već odavno svršeno.
Novine objavljuju pitanja,
tu nema ništa da se doda.
Isto kao i juče pijace su pune voća i čežnje za zavijačem.

Umetnici izlažu svoje projekte u prostoru,
Sunce sija i
nestašno se jogune devojčice.
Radnici nameštaju skele.
Svaki dan ponovo se pojavljuje građevina.

Ovde se ne radi o srcu,
ono je već provereno.
Ne radi se o beskrajoj tuzi,
o sušičavim pokretima socijalne poezije, to već znamo.
Svaka reč ima krov i slatkorečivo širi se.

Svako jutro ustajem dobro raspoložen,
pljuskam se hladnom vodom i pevam.
Gledam radnike koji se veru po sekalama u daljini,
kao gusenice sa šlemovima, vukući malter.
Svetle reklame.

Sve je već dogovoreno.
Sve su potrebe uknjižene.
Praznik doći će preko radija i televizije.
Vodi se tačna evidencija.
A, mnogi poput mene, čak pišu i pesme.

sopranistica **Gena Dimitrova**, Ona se na samom početku sezone iskazala u punom sjaju kao Turandot, u istoimenju Puccinijevoj operi, kojom je bila otvorena ovogodišnja sezona. Ova je pjevačica danas bez konkurencija kad se radi o »Turandot«, te o još nekim operama u kojima se traži izrazito dramski glas. Njen nastup na otvorenju sezone bio je upravo senzacionalan, pa joj je uprava Scale odmah ponudila čitavu seriju predstava, najprije u »Lombardijcima«, a zatim sljedećih godina u operama »Macbeth«, »Nabucco« i drugim.

STROGA PUBLIKA

No, ista ona publika koja ju je na otvorenju sezona dizala u nebesa zbog nenadmašive kreacije Puccinijeve heroine, sad joj nije oprostila što njena interpretacija nije bila kompletno prvorazredna. Ona se i u ovoj operi pokazala izvrsnom u lirskim dijelovima partije s vrlo uspjelim »pianima« i »pianissimima«, ali je dramske stranice partiture tumačila pretjerano forsiranim glasom.

Ovaj primjer s Dimitrovom nije usamljen i pokazuje kako nije lako pjevati u tom teatru, te koliko je milanska publika stroga, pa čak i onda kad se radi o umjetnicima koji su na toj istoj sceni već davali ranije velike kreacije. Sjetimo se samo lanskog primjera slavnog **Luciana Pavarottija**, koji je pjevao u seriji predstava »Lucije di Lammermmor«. Iako je gotovo do kraja premijerne

prestave pjevao u punoj formi, potkraj jedan ton nije izveo perfektno, da bi nakon mnogo aplauza na kraju bio izviždan. I što je Pavarotti učinio? Iako je imao potpisani ugovor, otkazao je sve svoje nastupe u seriji predstava Mozartova »Idomeneja«. Nije želio da se ponovi nemio slučaj s »Lucije«.

MUZIKALNI TENOR

Tumači muških uloga u »Lombardijcima« bili su uspješniji. Čuveni španjolski tenor **Jose Carreras** pjevao je vrlo muzikalno ulogu Orontea, a ostvario je i snažnu glumačku kreaciju. Možda bi se moglo primjetiti da je zbog sve češćih nastupa u izrazito dramskim ulogama (u operama »Turandot«, »Andrea Chenier«, »Aida«, itd.) njegov glas izgubio nešto na plemenitosti. Bilo bi zaista šteta da pjevač s najljepšim lirskim tenorom zadnjih decenija ima zbog prevelikog naprezanja nepoželjnih posljedica. Osim toga što Carreras često tumači uloge koje mu ne leže, on i prečesto pjeva, ima dana kad pjeva dan za danom, dakle bez odmora!

Bariton **Silvano Carroll** je ostavio vrlo povoljan dojam kao Pagano i bio glasovno siguran, a scenski impozantan. Osim navedenih pjevali su još **Carlo Bini**, **Gianfranco Manganotti**, **Luigi Roni**, **Luisa Vannini** i **Laura Bocca**.

Dirigent **Gianandrea Govazzi** drugi put je ove sezone stajao za pultom Scale. Ovaj put je bio uspješniji nego s Mozartovim »Idomeneom«, očito

scena iz opere »Lombardijci«

je da mu Verdi bolje leži, a najbolje je rezultate postigao u dijelovima sa zborom, koji je, kao što smo već naveli, ponovio uz prave ovacije prizor iz zadnjeg čina. **Gabriele Lavia**, koji je dosad uglavnom bio poznat kao dramski režiser, na svom debiju u velikoj Scali uspješno je startovao, publika je sa simpatijama prihvatila njegovu koncepciju, a dobri su mu suradnici bili scenograf **Giovanni Agostinucci** i kostimograf **Andrea Viotti**.

PAPIR NA TEKSTU

Sva ova voda, koja teče uokolo crna i suha u granicama teksta, ostavlja sada pisca, kao nekoć ribu i plivača, crnim i suhim na bijelom papiru. Ali za nevermena ona prelazi u brzo čitanje gore ispod drveća u neprozirnom zraku gdje vjetrovi vidljivi stoje kao grmovi. I zbog te šume u zraku ptice lete kroz zemlju, i plivač pliva u vlastitoj krvi ako se hoće smočiti i biti. A indigo ispod svega toga umnožava sebe kao nebo jer papir je na tekstu.

VIZIJA NEUROZE

Neuroza je kad se pogledi vide u zraku prazni ili puni poput najlonskih čarapa, kad se kod šaputanja prstima vadi riječi iz ustiju kao lišće i stavlja sugovorniku u uho. Neuroza je kad šaka leti u oku kao ogromna bijela ptica u sićušnom zraku, kad je kosa duža od dana i kad je daljina bliža od blizine i dodirljivija. Neuroza je kad suze radosnice izravnavaju zrak tako da se može na njemu pisati.

TEŠKO JE VANI RAZGOVARATI

Teško je vani razgovarati kada puše vjetar i otpuhuje riječi nepovezane. Složene rečenice izgledaju tada kao krnji zipperi ako se nesuvislo priča i isprekidano. Kada puše vjetar treba razgovarati samo u glavnim rečenicama,

ravnomjerno i povezano, da vjetar sasvim određeni razgovor ne skrene u neodređenost, općenitost lišća, trave.

BRAK

Zrak je proziran i prostran, savršen za gledanje i letenje. Vjetar modro puše, kotrlja ljubav i kosu i sjene iz jedne doline u drugu. I ♪ U braku je zrak rupičast i tijesan. Vjetar puše kao kroz sito. Cijela situacija je vlačna kao da muž i žena hodaju ne na prstima, već na jezicima.

Ipak, što je brak? Je li to nešto kao jednozvučnost sirena za maglu, ili kada se dvoje nakon šišanja osvrću za odrezanom kosom kao za odrezanom ljubavlju?

GLEDANJE GOVORA

Bilo danju ili noću nekoć je jezik stalno govorio u tami. Blizu je našao zrak i nastalo je slušanje. Riječi su zvučale kao klizanje skija, što više kao klizanje cjelokupnog snijega niz krov. Onda je ruka znatiželjno upalila svjetlo i sada se samo gleda. Riječi ljubavi kao kozja dlaka, ostale kao svinjska dlaka čekaju u zraku dok ih netko ne odjene ili pohrani u tintu. Neke rečenice, nedovoljno glasno izrečene, jednostavno kao trepavice umjetne padaju na tlo a da ih se uopće ne čuje.

DENTALNI TJEDAN

Ponedjeljak je, ali sutra nije utorak. Željezničar koji se treba vjenčati s plombom u utorak sutra će biti odbijen. Jer sutra je srijeda koja će iznenaditi. Karijes će na susret državnika, zubi koje se vaditi moralo držat će zviždalku. Onda je subota i perač zubiju je u nemogućoj situaciji. Pasta, bjelja od bijeloga, je u četvrtku, modra četkica u petku. Ali kad će to biti?

Utorak je i zubar se utopio u kapi tinte. Zubi su mjesto riječi izrečeni na njegovom pokopu, zubi predviđeni za vadenje.

Sutra je četvrtak s pastom koja se bude ispriječila hrani. Onda je petak s četkicom koja se upliće u razgovor o Freudu. Pa nedjelja, duga nedjelja zubobolje kad ni antidol ne pomaže, već ruke i ljepilo da se poreda i slijepi dane u tjednu kako treba.

vizija neuroze

marijan nakić

ČELAVLJENJE PISCA

Između pisanja i čelavljenja nema razlike.

Između napisanih riječi ima kose: ona čini tekst čitkim, svojim sjajem mami čelavca u češljaonicu što je izvan radnog vremena otvorena.

Onaj pisac koji u tekstu umeće više kose nego riječi zna da je čitatelj čelav: njemu se sve manje čita, sve više gladi pišćeva kosa.

Svaki pisac bestsellera očelavit mora puput mjeseca.

Polja

časopis za kulturu, umetnost i društvena pitanja, novi sad, katolička porta 5/II, telefon (021) 28-765

glavni urednici polja od 1955. florika štefan (1955 – 1958), dejan poznanić (1958 – 1962), mileta radovanović (1962 – 1965), petar milosavljević (1965 – 1968), pero zubac (1968 – 1971), boško ivkov (1971 – 1974), jarošlav turčan (1974 – 1976), jovan zivlak (1976 – 1984)

uređuju: silvija dražić, zoran đerić, simon grabovac, petru krdu, alpar lošonc, franja petrinović (glavni i odgovorni urednik), aleksandar petrović, dorđe pisarev i miroljub radojković; sekretar radmila gikić; tehnički i likovni urednik cvetan dimovski; lektor zora stojanović; članovi izdavačkog saveta: bosiljka bojanić (predsednik), milorad gruić, gion nandor, aleksandar horvat, ratka lotina, velja macut, selimir radulović, radivoj šajtinac, dušan tođorović, aleksa trifunov, jovanka žunić (delegati šire društvene zajednice); radmila gikić, relja knežević, tomlislav marčinko, milan paroški, franja petrinović i vitomir sudarski (delegati izdavača); izdaj nišro »dnevnik« oour »redakcija dnevnik«, novi sad, bulevar 23. oktobra 31; direktor vitomir sudarski; osnivač pokrajinska konferencija saveza socijalističke omladine vojvodine; časopis finansira s iz kulture vojvodine; rukopise slati na adresu: redakcija »polja«, novi sad, postanski fah 190; žiro račun: 65700-603-6324 nišro »dnevnik«, oour »redakcija dnevnik«, sa naznakom za »polja«. (godišnja pretplata 240 dinara, za inostranstvo dvostruko); na osnovu mišljenja pokrajinskog sekretarijata za nauku i kulturu broj 413-152/73 časopis je oslobođen poreza na promet proizvoda i usluga; tiraž 2.000 primjeraka